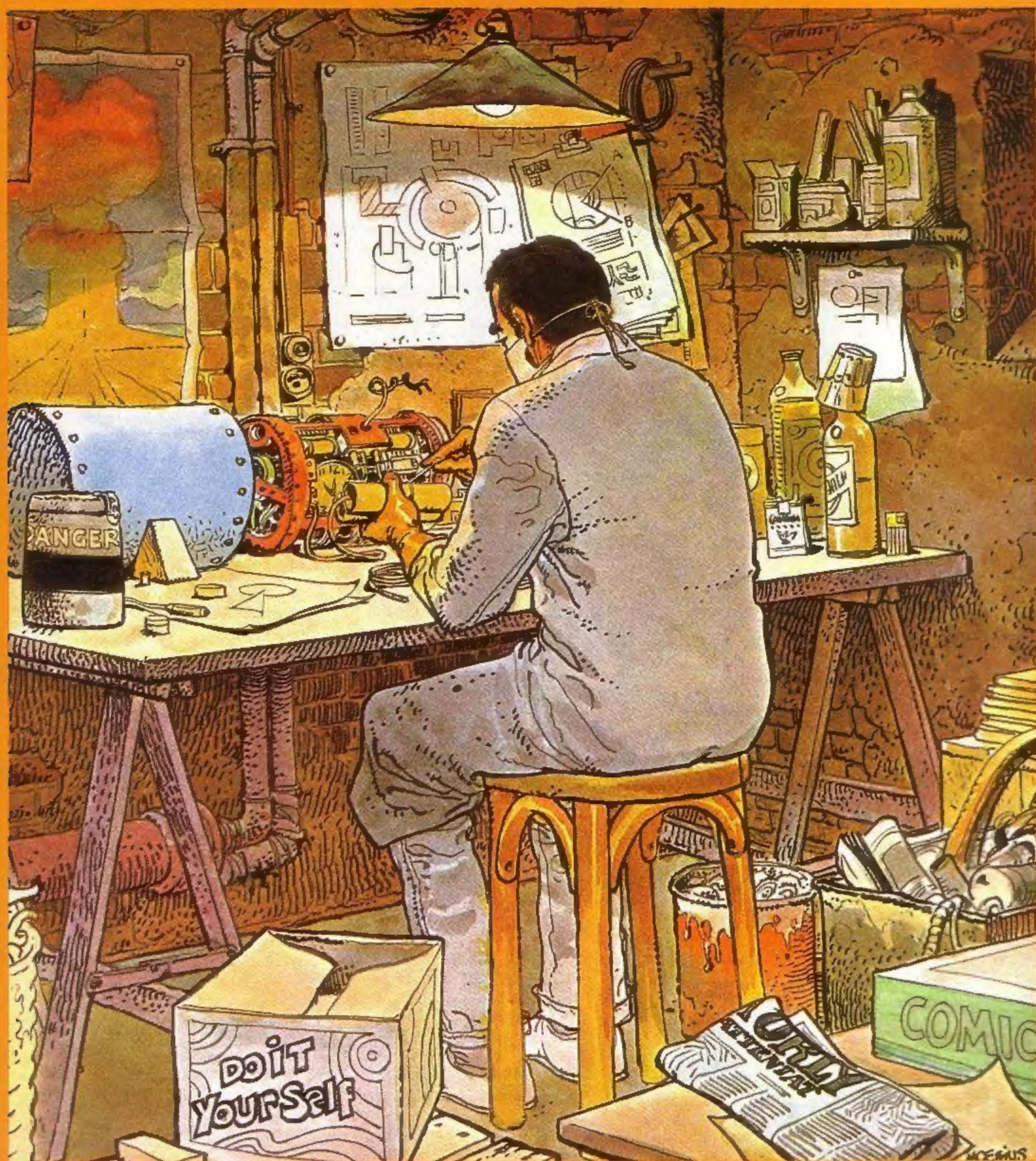

STRIPSCHRIJFT

nummer 137
prijs f 4,95

De kleine uitgevers
Rijperman, Yendor en Espee
De Vrije Balloen 5 jaar
Uderzo drinkt toverdrank

Joseph Gillain,
1914-1980

IN MEMORIAM

Op donderdag 19 juni 1980 is, in zijn huis te Champrosay nabij Parijs, Joseph Gillain overleden. Hij werd 66 jaar oud.

Joseph Gillain, die zijn strips maakte onder de schuilnaam Jijé, is één van de belangrijkste mensen geweest uit de geschiedenis van het Europese beeldverhaal. De strip in Europa heeft immers, na de dominerende Amerikaanse invloed, 'n eigen identiteit gekregen dankzij drie stromingen. De eerste: het *semi-realisme*, ook wel *schematisme* of *De Klare Lijn* genoemd, werd in de jaren dertig gecreëerd door Hergé. De tweede stroming: het Europese *Realisme*, en derde: het Europese *Karikaturalisme*, zijn beide gecreëerd door Jijé in de periode dat hij, tijdens de tweede wereldoorlog, het jeugdblad Robbedoes vrijwel geheel in z'n eentje voltekende.

Peetvader

Jijé ontwikkelde zijn karikaturale stijl toen hij de strip Robbedoes overnam van Rob Vel. Hij voorzag de titelheld van zijn – sindsdien onafscheidelijke – metgezel Kwabbernoot. Zijn realistische stijl ontwikkelde Jijé in 'n aantal getekende biografiën (o.a. Columbus, Emmanuel, Baden Powell), maar ook zijn nog in sterk schematische stijl begonnen detective Jan Kordaats vormde hij om tot 'n in realistische stijl getekende strip. In Jijé's realisme zijn invloeden van Amerikaanse tekenaars als Milton Caniff, maar ook van films als die van Josef von Sternberg aan te wijzen.

Toen de Tweede Wereldoorlog was afgelopen kwam 'n aantal talentvolle jonge tekenaars bij Robbedoes werken: Franquin, Morris, Hubinon, Paape, Will. Al deze mensen werden onder de supervisie van Jijé geplaatst en door hem omgevormd. Franquin, Morris en Will zouden zich verder in het karikaturale genre ontwikkelen, Hubinon en Paape in het realistische. Van deze tekenaars zouden vooral Franquin, Hubinon en Paape weer dienen als voorbeeld voor latere generaties tekenaars bij Robbedoes, maar ook bij Kuifje, en buiten België onder meer Pilote en Pep. Jijé kan dus als de *Godfather* van Robbedoes worden beschouwd.

Na, samen met Morris en Franquin, 'n paar jaar door de Verenigde Staten en Mexico te hebben gezworven vestigde Jijé zich, in het begin van de jaren vijftig, weer in Europa; eerst in Juan-les-Pins aan de Côte d'Azur, later in Champrosay.

In die tijd nam Jijé zijn oude series Jan Kordaats en, in het karikaturale genre, Blondie en Blinkie weer ter hand. Tevens begon hij met de Western strip Jerry Spring, die het hoogtepunt van zijn oeuvre zou vormen. Typische Jijé-effecten als het spelen met licht en schaduw, de vlakverdeling van zwart en wit, het uitlichten van personen of actie, zijn het mooist terug te vinden in de oudere Jerry Spring verhalen.

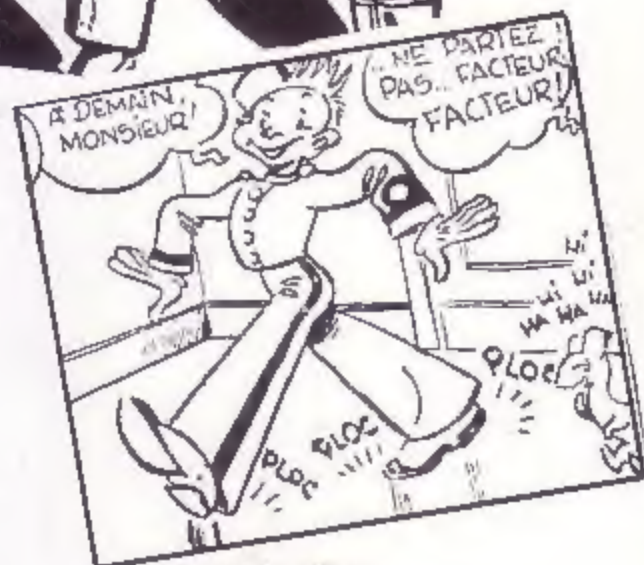
Later, in de tweede helft der jaren zestig, werkte Jijé voornamelijk voor het Franse blad Pilote. Hij maakte er 'n aantal korte verhalen en sprong af en toe in als er andere tekenaars vervangen moesten worden. Zo nam hij Tanguy en Laverdure over van Uderzo en viel hij af en toe in bij Roodbaard voor Hubinon. Laatstgenoemde strip zou hij, na de dood van Hubinon, ook overnemen. Maar het bleven allemaal *klusjes*, en Jijé handelde ze vaak ook als zodanig af. Alleen voor de come-back van Jerry Spring in Robbedoes, in 1974 met het verhaal Goud in Rio Santana, spande Jijé zich weer wat in.

In een vernieuwde tekenstijl, beïnvloed door die van zijn inmiddels wereldberoemde leerling Giraud/Moebius, haalde hij weer de kwaliteit van zijn oude Jerry Spring verhalen.

Aartsvader

Inmiddels was zijn gezondheid achteruit gegaan. Hij had hartklachten en moest sinds 1978 'n pacemaker dragen. Niet lang daarna manifesteerden zich bij hem de eerste symptomen van kanker.

Pas in de laatste maanden van zijn leven is Gillain depressief geworden. Begin juni werd hij getroffen door 'n hersenbloeding, twee weken later gevolgd door 'n tweede hersenbloeding, waaraan hij is overleden. Met Joseph Gillain heeft de Europese strip één van haar aartsvaders verloren.

STRIP SCHRIFT

nr. 137, juli 1980

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers
B.V. voor Het Stripschap
Nederlands Centrum voor
Belangstellenden in Strips,
goedgekeurd bij K.B. 30 sept.
1968.

Redactie: Postbus 15268, 1001 MG
Amsterdam

Uitgever: Vonk/Uitgevers B.V.,
Postbus 420, Zeist, tel. 030-791496
Advertenties: Vonk/Uitgevers
B.V., Postbus 420, Zeist, tel. 030-
791496.

Redactie: Hans van den Boom,
Kees de Bree, Har Brok, Jac
Drewes, Rob van Eijck

Vaste medewerkers: Eric Hoek,
Henk J. Meier, Jean-Pierre
Mercier (Frankrijk), Nico
Noordermeer, Guus Ong, Ernst
Pommerel, Albert Tol, Hans
Frederiks, Bob J. Miller, Wim van
Heiden

Vormgeving en productie: Loes
Leeman

Stripschrift is verkrijgbaar:

- a. Via een abonnement (jan. t/m
dec.) à f 40,50
- b. Via een lidmaatschap/abonne-
ment à f 49,—
- c. Via een CJP abonnement à
f 36,—
- d. In de losse verkoop à f 4,95

Betaling kan geschieden:

- a + c: Postrekening nr. 209948 of
bankrekening nr. 84.48.33.416,
beide t.n.v. Stripschrift, Zeist.
- b: Postrekening nr. 1513000 of
bankrekening nr. 42.11.38.114,
beide t.n.v. Het Stripschap,
Amsterdam.

Houders van een CJP-paspoort
dienen zich via hun CJP-buro op
te geven.

Lopende (bestaande)
abonnementen kunnen eerst
worden omgezet in het komende
kalenderjaar.

Abonnementen op Stripschrift,
opgegeven in de loop van een
kalenderjaar, omvatten alle in de
desbetreffende jaargang te
verschijnen nummers.

Stripschrift is eveneens
verkrijgbaar in veel boekhandels
en kiosken.

NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG
WORDEN VERVEELVOUDIGD
EN/OF OPENBAAR GEMAAKT,
DOOR MIDDEL VAN DRUK,
FOTOCOPIE, MICROFILM OF OP
WELKE ANDERE WIJZE OOK,
ZONDER VOORAFGAANDE
SCHRIFTELIJKE TOESTEMMING
VAN STRIPSCHRIFT EN
AUTEURS.

DE VERANTWOORDELIJKHEID
VOOR DE GEPLAATSTE
ARTIKELLEN BERUST BIJ DE
AUTEURS.

ISSN NR. 0165-845

Druk: Vonk Zeist

REDACTIONEEL

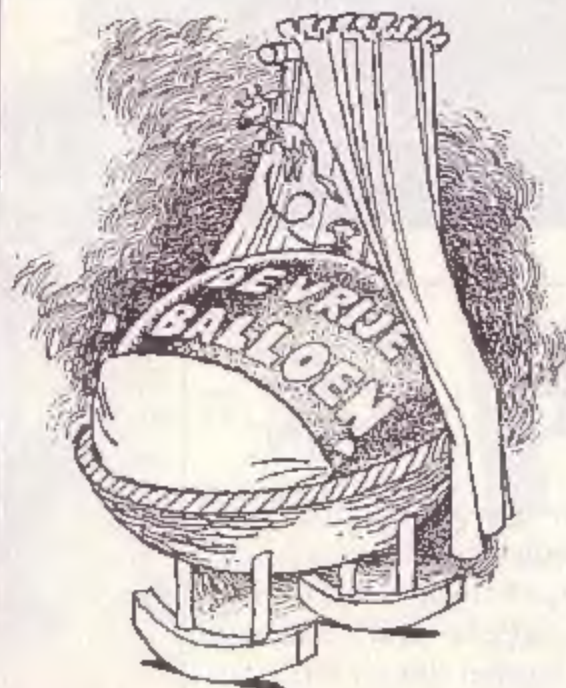
Het uitgeven van stripalbums is al lang niet meer het alleenrecht van stripgiganten. Vooral de laatste jaren komt er een groeiende stroom van kleinere uitgevers op de Nederlandse stripmarkt. De herwaardering van het beeldverhaal is aanleiding tot de heruitgave van oude stripverhalen. Maar strips beginnen ook een volwassener medium te worden en dat heeft een nieuwe markt geopend.

In dit nummer van Stripschrift een overzicht van de kleine uitgevers. Trends, plannen en ook veel cijfers passeren de revue. Het begin van een grote toekomst?

Jac Drewes

INHOUD

Kleine uitgever — grote uitgever: David tegen Goliath / **pagina 4** Het kleine uit-
geven, van vrije pers naar belegde boterham / **pagina 6** Stripuitgeverij Paul Rij-
perman / **pagina 11** Uitgeverij Yendor / **pagina 12** Ger van Wulften (Espee)
Tussen Tekentafel en Diplomatenkoffer / **pagina 14** Vrije Balloen 1975-1980 /
pagina 20 Strip Uco Egmond / **pagina 23** Van G.P. tot Albert René / **pagi-
na 24** Uderzo drinkt Toverdrank / **pagina 26** Romeo Brown / **pagina
27** Terra's Perry Rhodan-dag / **pagina 31** Boeken in 't kort / **pagina
33** Nieuws / **pagina 32** Stripschap / **pagina 34**

Summary

In this issue of Stripschrift attention for the smaller publishers of comicstripbooks. The changes in the Dutch comicbookmarket in the last decade are analysed. The rise of strips for grown-ups and re-bouts of classic Dutch comics. Furthermore the new Asterix, news and books. Reprint of Romeo Brown.

Sommaire

Dans ce numéro de Stripschrift les petits éditeurs des bandes dessinées en Hollande. Les dernières années il y a un changement dans le monde des éditeurs. La nouvelle Asterix et des rubriques habituelles comme les nouvelles et critiques. Romeo Brown.

Kleine uitgever - grote uitgever: David tegen Goliath?

door Hans van den Boom

Stripalbums? Je wordt ermee doodgegooid tegenwoordig. Was er vroeger één winkel in de stad waar je wat albums van Dupuis of Van Der Hout kon kopen, tegenwoordig struikel je in iedere willekeurige sigarenzaak, krantenkiosk of supermarkt over de rekken met strips. Lombard, Dupuis, Oberon, Centripress, Casterman, Vrijbouter, Wiggers, Holco, Harko, Standaard, allemaal vechten ze om een plaatsje in de winkel, onder handbereik van de jeugd. Daarnaast zijn sinds een paar jaar nogal wat bedrijven en bedrijfjes bezig met stripverhalen voor meer volwassen lezers, een terrein waarvan de 'grote jongens' zich lange tijd afzijdig gehouden hebben. Het lijkt of ze daarmee nogal wat kansen hebben laten liggen, maar is dat werkelijk zo?

Tijdschriften

Stripalbums zijn in Nederland lange tijd een nogal ondergeschoven kind geweest.

Tijdschriften, dat was het helemaal. Stripalbums waren wel aardig, maar alleen als incidentele uitgave, met een oplage van minimaal 100.000, goedkoop en zonder herdruk als de voorraad oprakte. Het waren eenmalige produkten, geschikt om en masse via de bladenman verkocht te worden en daarna vergeten. Sjors en Sjimmie was daarvan een duidelijk voorbeeld, evenals Batman. Pas rond 1966 begon er iets te veranderen. Als eerste merkten de uit België afkomstige uitgevers dat de vraag begon toe te nemen, getuige een krantenartikel uit die tijd, waarin een aantal uitgevers geciteerd worden: 'Er zit een geweldige groei in', zegt S. Jonckx van Het Karveel (dat later Standaard uitgeverij wordt, red.). Zijn meest gevraagde striphelden zijn Biggles, Rode Ridder, Jerom, Bessy en vooral Suske en Wiske, sinds kort in kleuren. 'Normaal moet de groei van de jaaromzet tien tot vijftien procent zijn wil het rendabel blijven. Maar wij zitten er stukken boven.' Hij schat, dat hij dit jaar rond de 400.000 albums zal kwijtraken. 'Een stuk boven de 150.000 per jaar', zegt M. H. Claassens van J. Dupuis & Zn., gespecialiseerd in het dure album (Lucky Luke, Buck Danny, De Smurfen o.a.) en daarom is hier de oplage niet zo groot.

Maar niettemin: 'De laatste jaren is de omzet jaarlijks met vijftig percent gestegen'.

Speciaalzaak

Vanaf die tijd begint het aantal titels vrij snel toe te nemen. Nog in 1967 wordt het Stripschap opgericht, hetgeen de nodige publiciteit oplevert. Steeds meer mensen durven er voor uit te komen dat zij strips eigenlijk best leuk vinden en zelfs blijkt, dat een stripantiekwariaat (t.w. 'Lambiek' in Amsterdam) bestaansrecht kan hebben. 'Panda' in Den Haag volgt, samen met diverse andere, zodat er na een paar jaar in een behoorlijk aantal plaatsen in het land dergelijke winkels zijn. Winkels, die het niet alleen antiekwarische strips verkopen,

maar al snel ook Belgische stripalbums (die eerder verschijnen dan de Nederlandse edities), zeldzame binnen- en buitenlandse blaadjes, illegale Bommels en zo meer. De meeste antikwariaten groeien uit tot 'stripspecialzaken'.

Strips voor volwassenen

Ook in het buitenland bloeit de stripcultuur. Vooral in Frankrijk verschijnt schitterend werk. Diverse stripwinkels importeren

deze Franse albums, zonder evenwel veel ervan te verkopen. 'Jammer dat het in zo'n moeilijke taal is', is de meestgehoorde klacht. Toch is er wel degelijk een zekere vraag naar dergelijke strips en zijn de strip-verzamelaars wel degelijk bereid om voor bijzondere albums hoge prijzen te betalen. Aan de stripuitgevers gaan deze verschijnselen evenwel vooralsnog voorbij. Zij hebben hun handen al meer dan vol. De traditionele albums gaan steeds beter verkopen en het is dus zaak zoveel mogelijk titels uit te brengen van de bestaande series en daarnaast nieuwe reeksen te starten. V.N.U.-dochter Oberon ziet het 'groeipotentieel' en bouwt in korte tijd een gigantisch albumprogramma op (met alleen in 1980 al iets van 200 nieuwe titels!), terwijl ook nieuwe namen als Centripress, Holco en Harko opduiken.

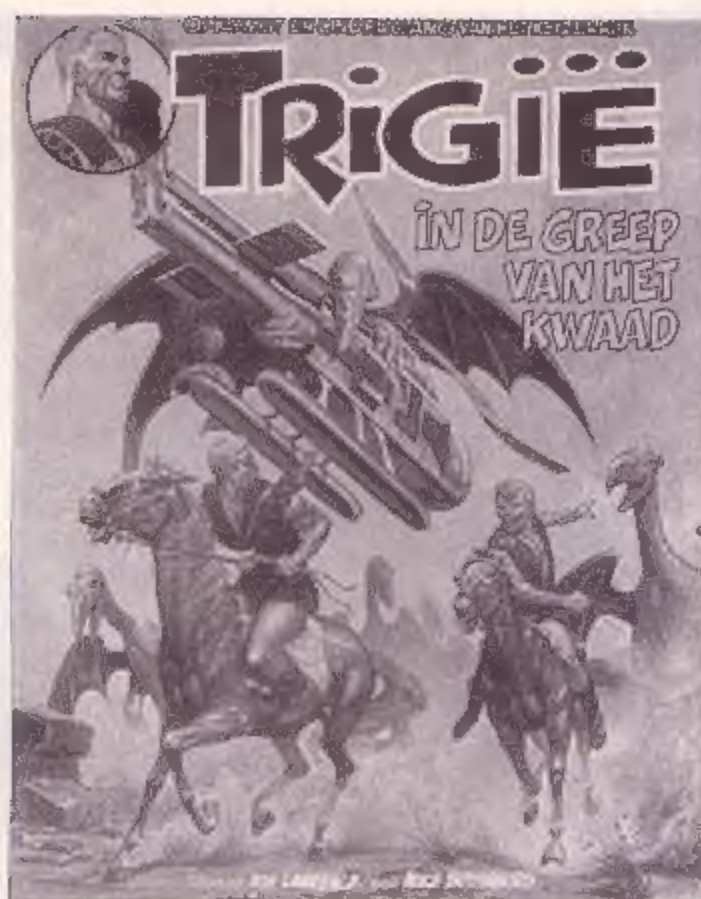
De stripspecialzaken, die meestal gedreven worden door – van huis uit – stripkenners en -verzamelaars, zien die massa strips op zich afkomen. Hun voor de hand liggende conclusie is: Er zit geld in het uitgeven van strips, waarom zal ik dat allemaal aan een

ander overlaten? Bij nader inzien evenwel blijken de perspectieven toch wat minder zonnig. Bij het bestaande prijspeil voor stripalbums is het noodzakelijk minimaal zo'n 10.000 stuks te drukken (vierkleuren-druk) om eraan te kunnen verdienen, en die 10.000 verkoop je niet zo een, twee, drie. Dat betekent investeringen van tienduizenden guldens, die meestal niet zo even op tafel gelegd kunnen worden.

Verzamelaarsuitgaven, met een kleine oplage, zwart/wit druk en een hogere prijs zijn gemakkelijker te realiseren. Diverse stripwinkeliers wagen zich op dit pad: Lambiek, Panda, Sjors, Richard e.a. Slechts een paar daarvan gaan door. Het blijkt nog niet zo eenvoudig 2000 albums te slijten, omdat er maar een beperkt publiek bestaat voor dergelijke uitgaven en er maar weinig winkels zijn die de boeken in voorraad willen nemen. Er zit wel een groei in, maar het gaat niet al te vlot en als de situatie rond 1977-1978 zo begint te worden dat er van een goed zwart/wit stripalbum inderdaad zo'n 1500 à 2000 in het circuit van stripspecialzaken afgezet kunnen worden hebben diverse uitgevers van het eerste uur alweer afgehaakt. Nieuwe kandidaten zijn er echter genoeg; de nieuwsrubriek van Stripschrift staat er vol mee. Uitgevers als Yendor, Drukwerk, Espee, Panda enzovoorts (zie artikel verderop in dit blad) weten door inschakeling van freelance medewerkers en kleine drukkerijen de kosten laag te houden en kunnen zo vaak in minimale oplages toch nog winstgevend albums maken. Dat de verkoopprijzen vaak exorbitant hoog zijn is een voor de uitgevers noodzakelijk bijverschijnsel; voor de striplezers is het een negatieve kant van het fenomeen 'kleine uitgevers'.

De gevestigde uitgevers

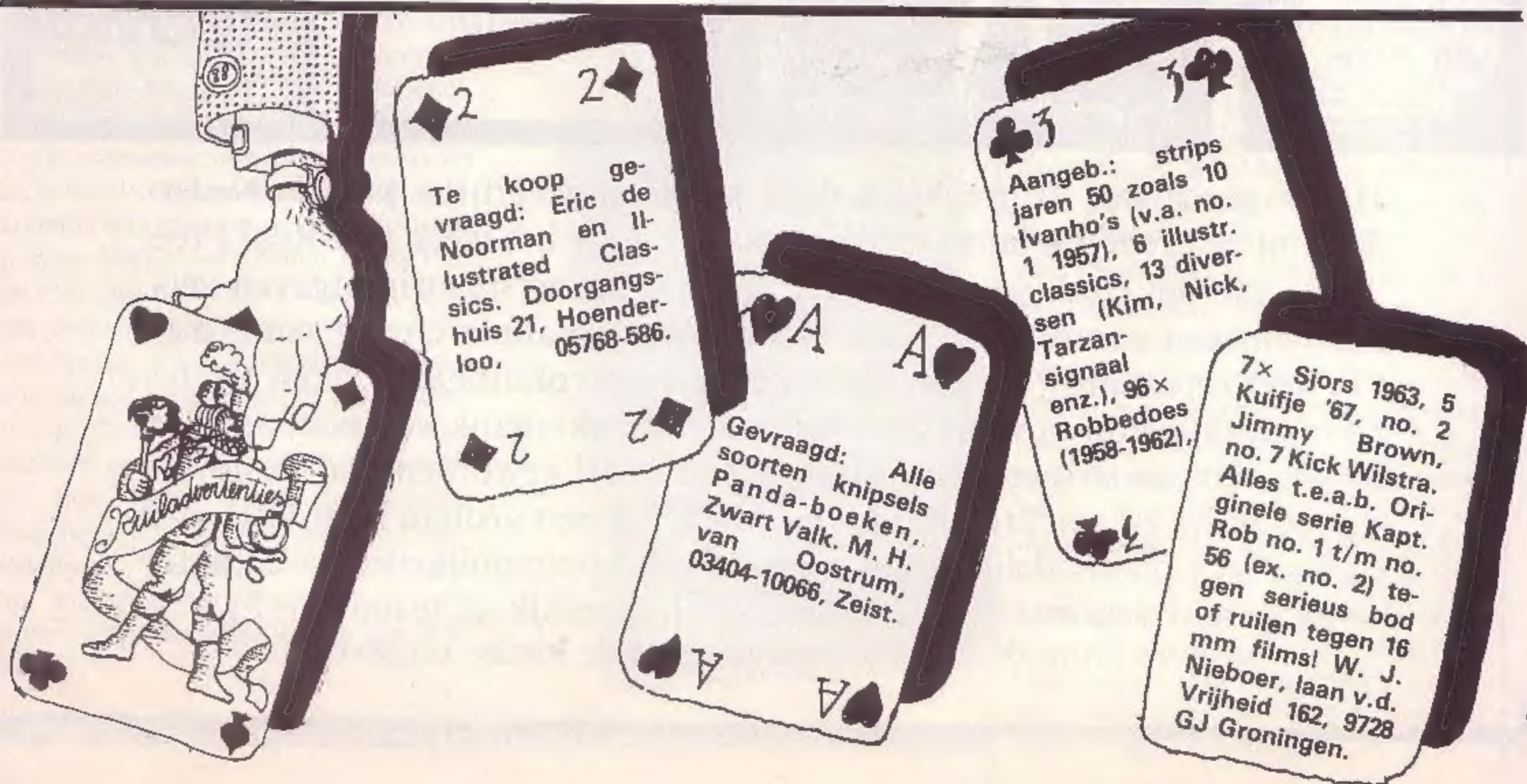
Zijn de traditionele stripalbumsuitgevers nu helemaal aan de kant blijven staan op het gebied van de 'volwassen'-strips? Dat niet, maar veel voortvarendheid is er ook niet bijgeweest. Eigenlijk doen alleen Casterman, Dupuis en Oberon iets op een meer

dan incidentele basis, ieder op zijn eigen manier. Casterman mikt op een tamelijk hoge prijs (vijftien gulden en hoger) en een kleine oplage (2000 à 3000), Dupuis op een normale prijs van f 5,75 en een relatief ruime oplage voor dit genre, van naar schatting 7.500 à 9.000 (denk aan 'Jeugdzonden' Yann, etc.) Oberon tenslotte zit er tussenin, met prijzen van acht tot zestien gulden en oplages van 5000 tot 7000.

Elkaar in de wielen rijden en vliegen afvangen doen de grote en de kleine uitgevers maar in heel beperkte mate. Veel albums zijn binnen de kostenstructuur van een groot bedrijf eenvoudigweg niet haalbaar, terwijl ook qua inhoud een aantal strips niet bij een grote uitgeverij zouden kunnen verschijnen. De groten moeten het immers voornamelijk van strips voor de jeugd hebben, en daarmee is niet alles te combineren.

Nee, over het algemeen vullen ze elkaar goed aan, de verschillende soorten uitgeverijen. En al met al mogen we met die nieuwe, kleine, uitgevers dan ook best blij zijn...

van vrije pers
naar belegde
boterham

HET KLEINE UITGEVEN

Har Brok en Jac Drewes

DE WARMTE DIE LANGZAAM
IN DE KOELTE OVERGING, WAARNA
DE NACHT KWAM, EN IN ELKE
SITUATIE SCHEPTE ZY BEHAGEN,
OMDAT ZY ER HET MIDDELPUNT
VAN WAS. WANT ZY WIST,
MAAR NU, DIT VREEMDE WARME
LIGAAM EN HET KOUDE HOOFD
BOVEN DEKENS, DAAR KON ZY
GEEN BEHAGEN IN SCHEPPEN.

VOORAL DE
VAART VAN
DE WAGEN,
DIE ALS
EEN
RAZENDE
VOORTJAAGT,
OVERGELEVERD
AAN IETS.
WAT HAAR
VREEMD IS
GEEFT HAAR
EEN GEVOEL
WAT ZY
NOOIT EERDER
HAD.

16-20

MAAKT ZICH
VAN HAAR
MEESTER

ZY SPRINGT OP,
RENT OVER
HET BED EN ZIET
ZICH GEVANGEN
DOOR DE
SNELHEID.

Het uitgeven van stripverhalen door kleine uitgeverijtjes kent in Nederland al een redelijk lange traditie, vooral door het werk van Real Free Press aan het eind van de zestiger jaren. Deze eerste stripuitgaven verschenen toen vooral in het snel groeiende alternatieve circuit. Sindsdien is er veel veranderd. Taboedoorbrekende en revolutionaire zaken kunnen thans bijna overal bovengronds en boven de toonbank verkocht worden. Zij zijn, ook in stripverhalen, al lang onderdeel geworden van de normale produktie- en verspreidingskanalen. Of dat een grotere tolerantie voor of juist een onschadelijk maken van het maatschappijkritische karakter van sommige stripverhalen betekent, valt moeilijk uit te maken. Er is veel veranderd. Een rondgang langs de kleine uitgevers.

Real Free Press

Olaf Stoop begon zijn uitgeverij *Real Free Press* met zijn medewerking in 1965 aan provo-pamfletten, waaronder *Provo nr. 1*. Daaraan hield hij nog vijf dagen voorarrest over. De eerste min of meer stripachtige publikatie was *Roza's lotgevallen*, waarin ook een kritische beschouwing over bewustzijnsverruimende middelen was opgenomen. Dit geeft gelijk het motto weer, waaronder RFP jarenlang stripboeken en daarmee verwante publikaties heeft uitgegeven: publikatie en verspreiding van lektuur als een openbare dienst aan het algemeen bewustzijn.

Het blad *Real Free Press Illustratie* introduceerde in Nederland de opbloeiende Amerikaanse underground-comics, met mensen als Bodé, Crumb en Cobb, en strips als de *Freak Brothers* en de *Eight Pagers*. Deze hebben het inmiddels allang tot luxe uitgaven gebracht. Bij het uitgeven van strips en van maatschappij-kritisch commentaar in stripvorm ging RFP uit van de gedachte, dat strips een veel groter bereik konden hebben, dan enkel beschreven informatie. Mede-uitgever Martin Beumer indertijd: 'Door het visuele worden de facts iets meer solide.' Vandaar de slagzin 'Lost connection to solid facts'. In de Amerikaanse undergroundwereld bestond een sterke hang naar het betere oude Amerikaanse stripwerk. Niet slechts de 'message', maar ook het 'medium' was van belang. In die trend begon RFP aan de albumuitgave van een aantal in Nederland praktisch onbekende of vergeten strips, zoals *Little Nemo*, *Krazy Kat*, *Incredible Upside-Downs*, *Powerhouse Pepper* en de *Spirit*. Stuk voor stuk strips, die inmiddels ook in Nederland brede erkenning hebben gevonden bij de liefhebbers en gedeeltelijk ook door erkende uitgeverij op de markt zijn gebracht. Verder verschenen bij RFP in de Ehé-Catl-reeks *Mutt and Jeff*, *Skippy*, *Bringing up father* en *Little Sammy Sneeze*. Ook nederlandse versies van undergroundstrips als *Gordeldier*, *Home Grown Funnies* en *Bijou* verschenen op de markt. RFP importeerde ook zgn. 'overground-comics'. Waardoor b.v. Conan Nederland binnenkwam. Verdere kennismaking met het nieuwere Amerikaanse stripwerk boden de nederlandse versies van *Wit-zend*.

Nostalgie

Inmiddels en bijna geheel onafhankelijk van de hang naar oude Amerikaanse strips, had ook in Nederland de (her-)waardering van het beeldverhaal toegeslagen. *Eric de Noorman*, *Kapitein Rob* en *Kick Wilstra* werden aan de vergetelheid ontrukkt en de mensen die dat deden richtten het stripschap op en gaven het blad uit, waar U nu in leest. Het vormde het begin van een hardnekkige beweging, waarbij vooral de strip als medium werd gepropageerd, en veel minder een maatschappelijke boodschap. Maar het leidde wel tot een nieuwe belangstelling voor stripverhalen, die ook de uitgeverijwereld niet onberoerd liet. Gerenommeerde en minder bekende uitgeverij gingen oude strips uitbrengen, zoals *Eric de Noorman* (*Wolters-Noordhoff*, later *Tango* (*Sijthoff*, daarna *Skarabee*), *Tom Poes* (*Bezige Bij*), *Dick Bos* (*Arbeiderspers*), *Panda*, *Kappie* en *Hollewijn* (*Wolters-Noordhoff*, later *Skarabee*), *Olle Kapoen*, *Holle Pinkel* en *Rechter Tie* (*Wolters-Noordhoff*), en *Kapitein Rob*, *Kick Wilstra*, *Aram*, *Piloot Storm*, *Sjors* en *Ketelbinkie* (*Skarabee*). Het zou het begin vormen van steeds nieuwe pogingen om de markt te openen voor herdrukken van klassieke nederlandse stripverhalen. Alleen al van *Eric de Noorman* zijn er sinds 1969 vijf herdrukseries van start gegaan. De laatste van *Panda* lijkt de definitieve te worden.

Met uitzondering van de *Skarabee*-uitgaven, werden de herdrukpogingen in de beginjaren vooral door grote uitgeverijen ondernomen. Men had blijk-

Drukwerk

Uitgeverij Drukwerk vinden we in de persoon van Har van Fulpen terug in het Zaandamse 'underground postorderbedrijf' *Scrounch*, dat in 1972 aan de weg timmert met 'het eerste alternatieve en ondergrondse katalogus van ons immer nederig landje', kortweg *Scrounch*. Het brede aanbod van strips, popmuziek en progressieve boeken spitst zich kort daarna toe op het stripantikwariaat en ontwikkelt zich in het midden van de jaren '70 tot de verspreiding en in 1976 tot de uitgeverij. Drukwerks fonds beweegt zich uiteraard nog steeds op het terrein van de strips, maar meer algemeen ook op grafisch interessant drukwerk. Naast de stripbladen *Talent*, *Trouwens* en eerder *Inkt*, *Tante Leny Presenteert...*, *Speedo*, *De gekleurde Omelet* brengt Drukwerk losse albums met werk van Evert Geradts, Harry Buckinkx, Charlie Schlingo, Dick Maas, Aloys Oosterwijk en binnenkort Mark Smeets en Peter Pontiac. In het verlengde van het stripwezen ligt Drukwerks jaarlijkse Pin Up Kalender, een aantal zeefdrukken (Buckinkx, Geradts) en Lewis Carrolls *De jacht op de strok* (vertaald en geïllustreerd door Evert Geradts). Naast de andere uitgaven, zoals *Furore* en *Ischa Meijer's Magazine*, ligt Drukwerks belangrijkste activiteit in de verspreiding. Van belang zijn ook Van Fulpense pogingen auteurs uit zijn fonds in het buitenland te pousseren en zijn niet aflatende stimulerende werking op deze groep en andere gegadigden onder meer door het verspreiden van een eigen huisorgaan.

baar de verwachting, dat de belangstelling voor oude strips zeer breed zou uitwaaiëren, maar dit bleek uiteindelijk toch niet het geval. Een groot deel van de herdrukken belandde al of niet met opzet al snel in de rekken van de Slegte. Tegenwoordig is het heruitgeven van oude strips vooral een activiteit geworden van kleine, op strips gespecialiseerde uitgevers, die werken met beperkte en soms luxe uitgevoerde oplages, en die zich nog bijna uitsluitend richten op de kleine groep van liefhebbers en verzamelaars. Alleen het Stripschap werkt, geheel in overeenstemming met haar doelstelling van de bevordering van de waardering voor het beeldverhaal met grote uitgevers samen: Tom Poes-herdrukken (*Bezige Bij*) en de zogenaamde Zwart-wit-reeks (*Oberon*). Ook de neo-klassieke strips uit de beginjaren van de striptijdschriften komen de laatste jaren versneld in herdruk. Voor een deel gebeurt dit door de grote stripuitgevers zelf, vooral wanneer het gaat om heruitgaves van reeds eerder verschenen albums. Maar ook kleine uitgevers zijn aan het uitgeven van nog niet zo oude stripverhalen begonnen (*Panda*, *Rijperman*).

Volwassenenstrips

Met de opkomst van de belangstelling voor strips, kwam ook de mogelijkheid van strips voor volwassenen onder de aandacht. In het spoor van de *Eric Losfeld*-uitgaven in Frankrijk (b.v. Epoxy), zette men ook in Nederland een schuchtere stap op dit terrein. Bij de *Bezige Bij* verschenen *Pravda* van Guy Peellaert en *Iris* van The Tjong Khing. Van Theo van den Boogaard kwamen *Ans* en *Hans*, *Jan Alleman*, *Abe* en *Witje* en *Gert* uit. Strips van Willem en Reiser verschenen bij de *Harmonie*, en *Vader en zoon* bij van *Gennep*. Het bleek nog te vroeg voor een ruime markt voor volwassenenstrips. In sommige kringen werd de hang naar het stripverhaal wel als iets verhevens gezien, maar met uitzondering van *Bommel* en *Asterix*, bestond er bij publiek en stripmakers nog geen algemene erkenning van de mogelijkheden van het stripverhaal voor volwassenen.

Eerst moet de strip als een wèlerkende kunstvorm vermomd worden b.v. tot literatuur, waarbij dan de tekst werd opgeblazen en het beeldaandeel verkleind: de *Bommelpockets* van de *Bezige Bij*. Maar vooral moest er ook bij

volwassenen een dagelijkse leeskultuur van strips ontstaan.

Ook binnen de nederlandse underground waren strips een geliefd en bruikbaar medium geworden, met name in *Modern Papier* en *Tante Leny*. In Frankrijk ontstond ook een nieuwe stripkultuur, maar daar liet het zelfs het meest vooraanstaande striptijdschrift van dat moment niet onberoerd. Een in de zestiger jaren in het blad *Pilote* ontwikkelde trend van vrije stripproductie binnen een tot dan toe keurig jongensblad, ontplofte in de zeventiger jaren tot een stroom van maatschappijkritische en taboebestrijdende strips. De tekenaars roken de vrijheid, de toenmalige hoofdredakteur Goscinny probeerde de druk van de ketel te halen door een gemengd beleid van toelating en uitsluiting, maar de stroom was niet te keren. Voor de meest kritische tekenaars waren er eerst nog alternatieve bladen als *Hara-Kiri* en *Charlie-Hebdo*, maar het hek was van de dam. Toen Gotlib, Bretécher en Mandryka hun *L'Echo des Savanes* oprichten was de opmars van de volwassenenstrip voorgoed in gang gezet en het lot van *Pilote* als volwassenentijdschrift bezegeld. Een reeks van striptijdschriften voor volwassenen kwam tot stand: *L'Echo des Savanes*, *Fluide Glacial*, *Mormoil*, *Tousse Bourin*, *Loesh*, *Metal Hurlant*, *Ah Nana*, *B.D.* en *A Suivre*. De volwassenenstrip had definitief voet aan de grond gekregen. Vooral *Metal Hurlant* is daarvan de meest duidelijke exponent. De geweldige mogelijkheden werden ook in Nederland onderkend. Een te vroege poging van *Oberon* in 1974 met het

Uitgeverij Panda, tegenwoordig te Hazerswoude-Dorp gevestigd, wordt geleid door Hans Matla en Henk Mondria en is gezien de voorjaarsaanbieding 1980 nauwelijks meer te vatten binnen de begrenzing 'kleine uitgeverij'. Het gat tussen 'groot' en 'klein' is in dit verband echter zo breed dat men toch eerder de laatste typering kan nemen. De wortels van uitgeverij Panda zijn terug te vinden in het gelijknamige stripantikwariaat dat zo ongeveer eind 1960 opgezet werd door Hans Matla in Den Haag. In de uitgeverij vloeide deze activiteit samen met de in 1972 in eigen beheer door Henk Mondria uitgegeven (en samengestelde) *Bommelbibliografie* en de eerste vrucht daarvan werd de tweede zeer uitgebreide druk van dezelfde *Bommelbibliografie* in 1974, gevolgd door de monografie *Heer Bommel en de functie van de ironie* (R. Godthelp) in 1975. Deze sekundaire reeks over het beeldverhaal vormt inmiddels een eigen onderdeel van het fonds met Toonderstudies van Mendels, Van Gils en Ten Berge, Dulleu door De Meulder en Kuhn door Ritman. Van kortstondiger adem was Panda's 'ideële uitgeverschap' van *Stripprofiel* van sept. 1976 tot sept. 1977, van langere adem getuigt juist de in 1976 verschenen *Stripkatalogus 1977 (...)* door Hans Matla (1e uitgave H. J. Matla), waarvan binnenkort de 'vierde editie' verschijnt. Eigenlijk sinds 1976 slaat Panda pas goed de vleugels breed uit. Enerzijds worden zeldzame herdrukken gebracht (*De Gouden Dolk*, *Eric de Noorman*, *Chick Bill*, *Aram*, *Laudy*, enz.), anderzijds recent werk, zoals *Thé Tjong Khing*, *Julsing* en uit het buitenland *Tardi*, *Barbe*, *Pichard*, *Miranda Blaise*, *Schipbreuk in de tijd*, *Cuvelier*, terwijl geheel daarnaast het fonds ook een aantal uitgaven in verband met muziek bevat. Een vaste lijn valt in een en ander niet goed te ontdekken; recent en antikwarisch, bibliofiel en (in die zin) goedkoop wisselen elkaar zonder problemen af, waarbij zich voor een deel van het fonds de gedachte opdringt dat weinig riskante coprodukties slechts uitgebracht worden om de produktie op peil te houden. In het algemeen kan men zo samenvattend stellen dat Panda zich richt op de bemiddelde, typisch Nederlandse verzamelaar (het idee van *Oberon* zwartwitreeks schijnt overigens ook van Matla te komen) en via de verschillende stripstudies ook op geïnteresseerden in het medium op zich. In de overige uitgaven valt geen lijn te ontdekken.

blad Baberiba liep nog op niets uit, maar Gummi van Espee ging het redelijk maken.

Het volwassen stripboek

In het spoor van de opkomst van de striptijdschriften voor volwassenen, ontstonden er ook nieuwe mogelijkheden voor het stripboek voor volwassenen. Zowel de betergeslaagde strip uit de Tante Leny-traditie (Drukwerk), als uit de Gummistal en het daarmee verwante Metal Hurlant en Heavy Metal (Espee, Yendor) komen de laatste jaren in boekvorm op de markt, en naar het lijkt met redelijk succes. De stroom van strips voor volwassenen lijkt niet meer te stuiten. Vooral kleine uitgeverijen hebben daar in eerste instantie op in weten te schieten. De generatie van jeugdige striplezers, die aan het eind van de zestiger jaren door de waardering voor het beeldverhaal werd gegrepen is inmiddels volwassen, en soms ook kapitaalkrchtig genoeg, om haar steentje bij te dragen aan de markt voor volwassen stripboeken. Maar ook de niet-stripgek heeft voor een groot deel zijn eventuele weerstand tegen strips overwonnen. Strips zijn nauwelijks meer onderwerp van verguizing op grond van kinderachtigheid of intellectverweking. Ook daarbij lijken de kansen voor de volwassenstrip nu beter dan tien jaar geleden.

Ook grotere uitgevers hebben de trend aangevoeld. Vooral *Casterman* heeft met *A Suivre* de marktontwikkeling vroegtijdig durven volgen, niet zonder succes.

Toch blijft het kleine uitgeven een hachelijke onderneming. Naar verluidt is de grootste kleine uitgever van Frankrijk, *'Les Humanoïdes Associés'* al enige tijd failliet. Het blijft de vraag of het kleine uitgeven toekomst heeft. Voor de stripliefhebber en ook voor de tekenaars, die iets anders willen dan kinderstrips is dat wel te hopen. Maar bij de huidige economische ontwikkeling, waarbij alleen de grote bedrijven het hoofd boven water houden, blijft het kleine uitgeven een hachelijke onderneming. En de toekomst van het volwassen stripboek zal met die ontwikkeling voorlopig nauw verweven zijn.

De kleine uitgevers

Bij dit artikel en elders in dit nummer vind U enige wetenswaardigheden over

de kleine uitgevers. Naast Panda hebben ook andere stripantikwaars zich in het verleden met uitgeven beziggehouden, zij het op bescheiden schaal. Kees Kousemaker kwam al in 1970 met *Strip voor strip* bij zijn eigen uitgeverij met de onovertroffen naam De morsige roerganger. Ook zijn eerste Prof Piu-uitgave vond daar onderdak. Leo Dreise heeft ook al een beperkt aantal stripuitgaven op zijn naam staan (zie Stripschrift 133, Robert van Lunteren). Zijn uitgangspunt blijft het introduceren van onbekende tekenaars, ook voor de toekomst. Wout Verkuyl heeft in het verleden aan de wieg gestaan van het Science-Fiction-striptijdschrift *Essef*. Mogelijk zal het blad binnenkort onder dezelfde naam worden voortgezet door Oberon. De verdere ontwikkeling van de nederlandse SF-strip zou daarmee een nieuwe kans krijgen. Eerder was hij ook uitgever van SF-katalogus en de *Stripwijzer*, boeken om de minder met alle details bekende liefhebber snel wegwijs te maken en tot het compleet maken van series aan te zetten. Binnenkort gaat hij ook albums uitgeven, als eerste twee delen Sally Forth van Wallace Wood. Er zijn verdere plannen voor het uitgeven van zowel nederlandse, als buitenlands stripwerk.

Ook stripfanaat van het eerste uur Cees Jan Aarts heeft recent een strip uitgegeven van Willem Vleeschhouwer. Uitgeverij Delfia is sinds kort op de markt verschenen met boeken van Guido Crepax. Nieuwe uitgever en importeur van stripboeken is sinds vorig jaar Robert Hofman onder de naam Rostrum. Naast vele platenboeken (Chris Achilleos, Ian Miller, Jim Fitzpatrick, Foss, gebroeders Dean en The Studio), ook stripwerk van Druillet, Eisner, Jeff Jones en Chester Gould. Van Will Eisner zal vermoedelijk in 1982 bij hem een stripboek naar de nieuwe film 'Sheena, Queen of the Jungle' uitkomen. Ook de delen 2 en 3 van Daan Durf staan op het programma. Zijn uitgangspunt bij het uitgeven is eenvoudig of hij iets mooi vindt, en zo te zien heeft dat tot nu toe aardig gewerkt.

Slotopmerkingen

Voor de specifiek in strips geïnteresseerden, verzamelaars en voor de status van het beeldverhaal vervullen de in deze bijdrage bijeengenomen uitge-

De Meulder

Uitgeverij De Meulder, geleid door Maarten J. de Meulder, bestaat sinds 1 januari 1978 en werd in eerste instantie opgezet om het door uitgeversperikelen bedreigde stripvakblad *Stripprofiel* te kontinuëren. Sinds die tijd echter zette De Meulder ook de reeks *Stripprofiel presenteert* op, waarin tot nu toe verscheen *De geschiedenis van het beeldverhaal* (door J. Timp en diverse tekenaars) en waarin nog werk gaat verschijnen van Peter de Smet (de *Revustrips* te beginnen met *Het Hopmysterie*) en Fred Julsing (kartoens uit *Het Vrije Volk*). Bovendien bracht De Meulder in 1979 volledig herziene drukken van de eerste 3 deeltjes uit de reeks *Achtergronden van het Beeldverhaal* (door H. Wells, H. Brok en W. Noordhoek) en de Lucky Luke-special ter gelegenheid van 'De nacht van Lucky Luke'. In eerste instantie zijn laatstgenoemde activiteiten bedoeld om de financiële basis van *Stripprofiel* te verstevigen, maar al met al is de term 'kommersieel' absoluut niet van toepassing. Integendeel, de activiteiten van deze uitgeverij zijn volgens De Meulder zelf haast onverantwoord idealistisch te noemen. Als functie van zijn uitgeverij ziet De Meulder het beeldverhaal in een zo breed mogelijke kring bekend en gewaardeerd te maken en naast de uitgave van *Stripprofiel* wordt daarnaar gestreefd door stripwerk dat andere uitgeverijen laten liggen beschikbaar te stellen. Gezien deze doelstelling ondervindt De Meulder weinig concurrentie van zijn medestripuitgevers. Wat door anderen gedaan wordt juicht hij toe, voor zover hij het zelf had willen brengen, en de rest brengt hij zelf. De kerngroep van zijn afnemers takseert De Meulder op een niet aan een bepaalde sekse gebonden leeftijdsgroep van 20 tot 40 jaar met konsentraties in de universiteitssteden en middelgrote regionale centra.

Brabantia Nostra

vers haast elk hun eigen rol, die echter voor een deel ook door grotere uitgevers wordt vervuld. Herdrukken van zeldzaam werk vorderen gestaag in die zin dat bijv. Dupuis en Oberon daarbij blijven uitgaan van hun eigen fonds.

Een uitgever als Rijperman schroomt, evenals Coenders, niet vrijwel alléén door onbereikbaarheid gekenmerkt materiaal te herdrukken, wat toch weer anders ligt voor herdrukken als Chick Bill of Panda bij uitgeverij Panda. Zeldzaamheid én bibliofiele uitvoering is een recente trend die voor uitgeverijen het nuttige met het aangename verenigt: Eric de Noorman, Barelli, Arman en Ilva, Hassan en Kadoer. In die trend past ook het uitbrengen van gelimiteerde, genummerde en/of gesigeneerde oplagen. Op sekundair terrein zijn een aantal activiteiten ontwikkeld, die duidelijk op een eigen rol van de kleine uitgeverijen wijzen. Men denke aan de studies en bibliografiën verschenen bij Noordermeer, de Roodkoperen Knoop, De Meulder, Brabantia Nostra en Panda. Op het terrein van het oorspronkelijke werk vallen alleen op Espee, Real Free Press en Drukwerk.

Eigenlijk alleen deze drie uitgevers brengen op wat ruimere schaal nieuw eigen werk, jong talent en wat dies meer zij. De door al deze activiteiten bereikte winst zit natuurlijk het duidelijkst bij laatstgenoemde groep. Buitenlands nieuw werk, vooral in de vorm van volwassenenstrips komt van

Espee, Yendor, Rostrum en Delfia.

De belangstelling voor de uitgaven van RFP is in deze stroom sterk gedaald.

RFP geeft dan ook weinig strips meer uit. In september komt nog *Modern Art* van Joost Swarte bij RFP uit. (Het

In stripkringen is de Bredase uitgeverij Brabantia Nostra vooral bekend om de albumreeks CISO en de door Jan Smet geleide *Stripgids*. Het fonds van deze uitgeverij varieert echter van het programmaboekje van de Bredase voetbalclub N.A.C. via de science fiction-reeks Kludde tot een uiterst serieuze reeks monografieën over Breda in de

copyright van de omslag van Stripschrift 133 berust dan ook bij Real Free Press Foundation). Toch blijft RFP proberen om nieuw talent naar voren te schuiven. Zo verscheen dit jaar een boekje van de spaanse tekenaar *El Hortelano* en zal binnenkort een boekje van een andere spanjaard Guillem Cifré worden uitgebracht. Het vrije uitgeven is nog niet helemaal dood.

Tweede Wereldoorlog, boeken als *De wapenemblemen van het Nederlandse leger, Birma en Bali* en zelfs een bijdrage aan de amateurarcheologie. Vertrekpunt van de uitgeverij was voor directeur Cees Coenders zijn liefde voor boeken en de papierhandel, die hij van zijn vader erfde, en aanleiding vormde het door hem geschreven en hierboven genoemde boek over wapenemblemen. Nadat een eerste deel hierover bij een andere uitgever uitgebracht was, bleek er voor een vervolg weinig animo, waarop Coenders besloot zijn eigen uitgever te worden. In 1970 ontmoette hij vervolgens op een Antwerpse tentoonstelling over strips Danny de Laet welke ontmoeting resulteerde in de inmiddels klassieke CISO-reeks met onder andere zeldzaam werk van Vandersteen, De Moor, Funcken, Sleen, Ryssack, Bus, Laudy enzovoorts. Via *CISO Supplement* ('Wereldtijdschrift voor toon-, letter-, beeld- en volkskunde') en *CISO-Stripgids* brengt Coenders met het vakblad *Stripgids* ook sekundair materiaal uit over strips. Op hetzelfde terrein liggen de uitgaven *Het beeldverhaal in Vlaanderen* door D. de Laet en *Beeldspraak* door R. van Eijck. Naast de CISO-reeks geeft Brabantia Nostra nog uit de stripreeks Quarto en herdrukken van *Kraaienhove* en *Arman en Ilva*.

Het enige adres in Nederland en België voor inbindmappen, o.a. Eppo (oud en nieuw model), Pep, Donald Duck, Robbedoes, Kuifje etc. Stort per map (½ jaar) f 7,95 op giro 4053546 t.n.v. Wout, Van Woustraat 126, Amsterdam.

Alle nieuwe en gebruikte strips en S.F. boeken uit voorraad leverbaar door geheel Nederland. Bel 020-792116 of 020-224680. Graag geven wij prijsopgave. Bestellingen van boeken en strips van meer dan f 25,- altijd 15% korting!!

Stripuitgever Paul Rijperman:

‘Als ik het niet meer alleen af kan is de aardigheid eraf.’

Toen ik een tijd geleden bij het Haagse stripantiquariaat *Panda* het zojuist door *Paul Rijperman* uitgegeven album *Signor Barelli op Nusa Penida* bekeek begon er ineens 'n tafereeltje in m'n geheugen terug te komen. Het moet in 1971 geweest zijn dat ik, op de Regentesselaan in Den Haag, in het toenmalige stripantiquariaat *Mortimer* in gesprek was met eigenaar Paul Rijperman.

‘Hier, kijk!’ riep hij, de hardkaft *Lombard* editie van *Het Geheim van Balibach* uit de rekken grijpend. ‘Zo wordt het niet meer gemaakt tegenwoordig!’ Driftig bladerde hij het boek door. ‘Moet je die kleuren zien!... Dat is toch fantastisch!’ Een herdruk van *Suske & Wiske* avontuur *De Gezanten van Mars* werd uit een grote stapel getrokken. ‘Moet je zien wat je nou krijgt!... Fletse troep!... Vergelijk het maar ‘nsl... Rijperman pakte nu ‘n *Kuifje Verzamelband* waarin eveneens *De Gezanten van Mars* stond. ‘Zo zou het moeten!... Goed papier!... Goede druk!... Mooie kleuren!...’ En hij had gelijk.

Fotomodel

Nu geeft Paul Rijperman zelf boeken uit. Dit jaar zal zijn fonds nog 10 titels brengen; voor 1981 zijn 40 uitgaves gepland. Tot dusverre heeft Paul Rijperman 30 titels uitgegeven, waaronder de hierboven al vermelde Barelli uitgave, die overigens illustreert dat hij zijn oude idealen niet vergeten is. En de prijs voor deze goed verzorgde uitgave (f 24,50) is zeker niet buitensporig hoog. *Verdient hij er dan nog wel op?*

‘Natuurlijk, anders zou ik het niet doen,’ zegt Paul Rijperman, reclamefolder-bruin, terwijl we in zijn V.W.-Porsche naar ‘n Haags café rijden, ‘hoewel ik er niet rijk van word. Deze auto is de enige, maar dan ook de enige, luxe die ik me permitteer. Verder leef ik heel sober. Een boek als Barelli levert geld op omdat er nog goede films van waren. Als je *nieuwe* dingen uit wilt

brengen is dat veel duurder. Bovendien is er, tegelijk met de Nederlandse versie, ook ‘n Franse uitgave verschenen, waardoor de oplage hoger was. De Nederlandse editie is inmiddels uitverkocht.’ In 1972 is Paul Rijperman gestopt met zijn winkel. *Waarom eigenlijk?* Paul Rijperman: ‘Ik vond het vervelend worden. Ik was die winkel begonnen vanwege mijn passie voor strips. De aardigheid was natuurlijk het speuren in België, naar oude strips. Later moesten er ook nieuwe strips bijkomen en dat bracht teveel kleine besommeringen met zich mee, zoals boekhouding, inventaris en zo. Voor mij was toen het plezier eraf; ik zou dan net zo goed suiker kunnen gaan verkopen.’

Na het sluiten van de winkel was Rijperman ‘n tijd actief als fotomodel, handelaar in tweedehands auto's in Egypte, smokkelaar van pornofilms naar Spanje en colporteur voor *Springer* in Duitsland, totdat hij weer naar Den Haag terugkwam om in ploegendienst als portier in ‘n parkeer garage te gaan werken.

Rusteloos

Paul Rijperman: ‘Door die ploegendienst had ik overdag tijd om er nog iets bij te doen. Ik had wat geld kunnen sparen en daarmee begon ik in 1978 boeken uit te geven. Ik was mijn oude liefde voor strips niet kwijt; die kwam weer helemaal terug in het zelf maken van ‘n boek. En het uitgevervak is erg afwisselend, vooral als je, zoals ik, alles zelf doet. Ik ben ‘n rusteloos type, ik houd ervan om vaak naar Bel-

gië en Frankrijk te reizen voor mijn contacten met tekenaars en uitgevers. Kort geleden ben ik ‘n week in Hong Kong geweest, om met drukkers te onderhandelen. En op het strand te liggen, natuurlijk ook!... Dat vind ik sensationeel!... Ik wil ook zoveel mogelijk alles alleen blijven doen. Ik hoop wel op groei, natuurlijk, ik wil graag heel veel strips uitge-

ven, maar het moet kleinschalig blijven. Ik moet het zelf in de hand kunnen houden. Als ik het niet meer alleen af kan is veel van de aardigheid eraf. Ik wil ook niet uitgroeien tot ‘n log bedrijf dat teveel op de commerciële kant van de zaak moet letten. Een grote uitgever moet zijn zaak in stand houden, de verspreider moet iets hebben, er moet omzet

zijn. Ik geef alléén uit wat ik zelf mooi vind; ik ben niet verplicht om voor mijn omzet dingen uit te geven die ik niet goed vind. Niets in mijn fonds is slecht, naar mijn eigen smaak. Iemand als Bretécher bijvoorbeeld, zou ik nooit willen uitgeven. Financiëel zou het heel aantrekkelijk zijn en in hun soort zijn haar strips erg goed, maar het heeft niets te maken met mijn fonds; het past niet bij mijn persoonlijkheid.'

Is er dan eigenlijk wel ruimte voor nieuwe tekenaars in zijn fonds?

Paul Rijperman: 'Zeker. Ik heb contacten met Dominique Hé, die onder meer voor *Métal Hurlant* tekent. Van hem geef ik binnenkort het verhaal *Le Faucon de mu* in het Nederlands uit. Het worden twee episodes. Het verhaal begint in

het *Mena House Hotel*, buiten Cairo, waar ook *Het Geheim van de Grote Pyramide*, van Edgar P. Jacobs, begint. Het is trouwens 'n legendarisch hotel, dat veel in films en boeken, van Agatha Christie bijvoorbeeld, voorkomt. Ik vind het 'n sensatie dat 'n jonge tekenaar zo werkt als Dominique Hé; geen geflippte nieuwe stijl dingen en zo. De stijl doet 'n beetje aan Jacobs denken.'

En 'n tekenaar als Floc'h? Paul Rijperman: Ik vind dat Floc'h te geforceerd heeft geprobeerd 'n eigen stijl in te brengen. Dat verhaal, *Le Rendez Vous de Sevenoaks*, was heel macaber, extreem gruwelijk van scenario. Ze wilden het 'n beetje heavy maken, maar daardoor komt het op mij 'n beetje huichelachtig over, niet echt; geforceerd. Maar wel goed.'

De klare lijn

Tot nu toe heeft Paul Rijperman alleen Belgische of Franse tekenaars uitgegeven. *Hoe staat het met Nederlandse tekenaars?*

Paul Rijperman: 'Ik vind dat *Theo van den Boogaard* prachtig tekent. Binnenkort geef ik, in kleur, *Sjef van Oekel* uit. Dat verschijnt gelijktijdig in België, Frankrijk en Nederland, als co-productie met *Magic Strip* uit Brussel. Verder vind ik wel dat er in Nederland veel capabele tekenaars zijn maar, met uitzondering van het werk van bijvoorbeeld iemand als *Khing*, komt wat ze maken niet overeen met mijn persoonlijke smaak.'

Wat zijn de oplages? Paul Rijperman: 'Duizend tot drieduizend. Dominique Hé

komt in 'n oplage van tienduizend. Barelli was duizend.' *Door je selectie van herdrukken heeft je fonds toe nu toe 'n duidelijk eigen gezicht gekregen. Dat denk je ook met de nieuwe tekenaars te kunnen handhaven?*

'Daar streef ik in ieder geval naar. Wat ik wil, of hoop te kunnen doen, is bijdragen aan het uitgeven van avonturenstrips in de realistische stijl, gebaseerd op de *Klare Lijn*. En dan liefst à la de oude *Lombard* reeks: gekartonneerde uitgaven met mooie schutbladen, dik papier en goede kleuren. Ik wil spannende en realistische strips brengen die geschikt zijn voor jeugd en voor ouderen...'

Kortom: voor de jeugd van 7 tot 77 jaar...?

Paul Rijperman: 'In ieder geval voor de echte stripezers.'

Wim van Helden

Sinds anderhalf jaar wordt in Rotterdam de stripuitgeverij Yendor gedreven door Henk Baard, Peter de Raaf en Ton van Loon. Ditzelfde driemanschap runt ook het stripdistributiebedrijf/groothandel Atlantis en de stripwinkel *Fantastic Visions*. Geen onlogische constructie, eigenlijk. Atlantis verspreidt de boeken die Yendor uitgeeft, de eigen winkel *Fantastic Visions* kan ervoor als etalage dienen, en het tijdschrift *Visions*, dat voornamelijk 'n folder is voor de winkel, wordt uitgegeven door Yendor... Atlantis distribueert, behalve voor Yendor, ook boeken van onder meer Ciso en Magnum, Panda, Paul Rijperman.

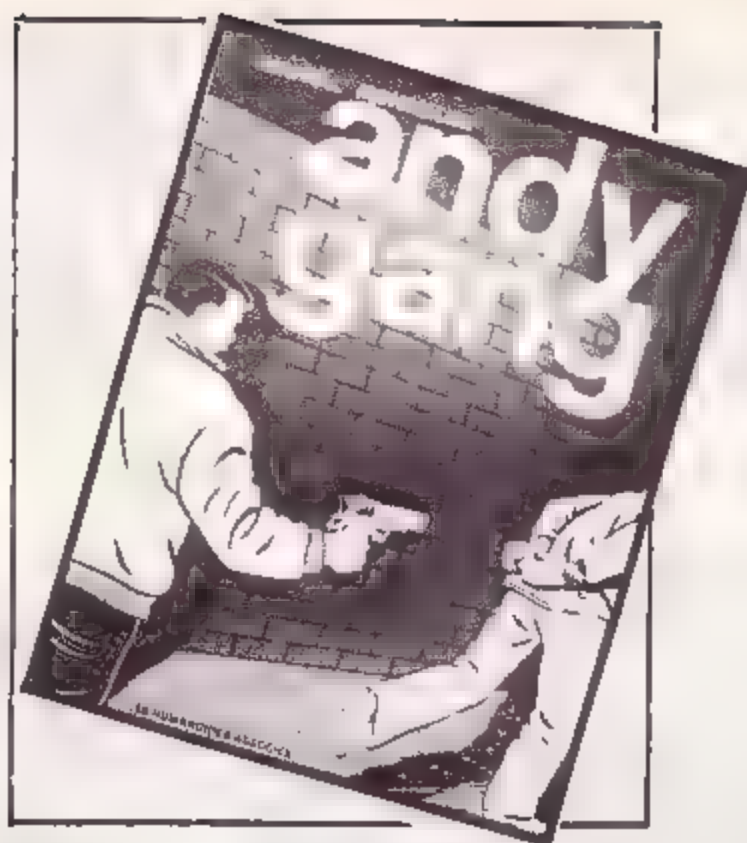
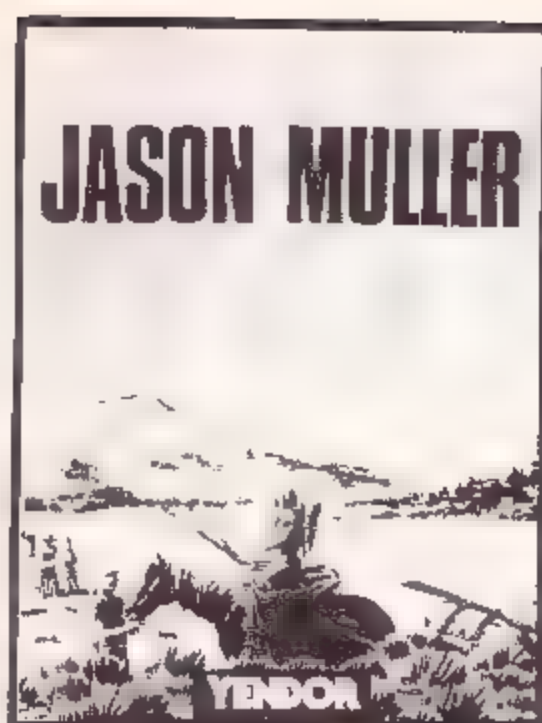
Rhaaa, lovely!

Uitgeverij Yendor streeft naar het brengen van uitgaven in voor- en najaar, maar daar tussendoor kunnen eventueel aanbiedingen, of co-producties met Franse uitgeverijen als *Les Humanoïdes Associés* komen. Yendor is begonnen met oplagen van 2000 stuks. Momenteel is de oplage minimaal 3000 en men streeft voor de uitgaven van dit najaar naar 'n oplage van minstens 4000.

Als distributeur was Atlantis begonnen met de import van vooral Franse, maar ook Amerikaanse strips. Toen steeds meer klanten begonnen te vragen of er geen Nederlandse uitgaves

Uitgeverij YENDOR

Een grote oplage is bijna zaligmakend voor 'n lage verkoopprijs

van deze strips bestonden, besloten Baard, De Raaf en Van Loon om die zelf te gaan brengen, wat leidde tot de oprichting van de uitgeverij Yendor.

Henk Baard: 'Het eerste boek dat we uitgaven was *Rhaaa, Lovely!*, van *Gotlib*. Zo'n boek wordt moeilijk geaccepteerd door *Aldipress*, de distributeur die de verspreiding doet voor uitgeverijen als *Oberon*, en zaken als de *AKO* en *Bruna ketens*, *Vroom & Dreesmann* en de *Bijenkorf* bestrijkt. Dus *Oberon* is niet geïnteresseerd in zo'n boek. En het is 'n soort hobby van ons om dingen die 'n commerciële uitgeverij niet zien zitten toch uit te brengen.'

Dus jullie zijn afhankelijk van wat de grote uitgeverijen laten liggen?

Henk Baard: 'Daar ben ik het er niet mee eens. *Oberon* heeft alleen met *Dargaud* 'n deal. Verder zijn er veel kleine buitenlandse uitgeverijen waar wel titels te koop zijn. Bovendien zitten *Oberon* en *Yendor* niet altijd op dezelfde golflengte. Soms wel, *Yendor* had bijvoorbeeld graag die reeks van *Bilal* willen brengen. Maar aan de andere kant: wij brengen *Jason Muller* uit, van *Audair* en dat zou misschien ook wel iets voor *Oberon* geweest zijn. We wachten dus echt niet lijdzzaam af tot *Oberon* iets laat liggen. *Oberon* gaat nu de *Dargaud*-albums van *Gotlib* uitbrengen. Maar dat is wel anderhalf jaar nadat wij, als eerste, 'n album van *Gotlib* hebben uitgebracht. Dat is 'n voordeel als je 'n kleine uitgever bent: je bent veel flexibeler, je kan veel sneller reageren op bepaalde ontwikkelingen dan de grote, commercieel werkende uitgevers. Het heeft natuurlijk ook nadelen om 'n kleine uitgever te zijn, je financiële mogelijkheden en je oplages zijn minder.'

Oplages

Het lezerspubliek van de door *Yendor* uitgebrachte strips lijkt voor 'n groot deel uit volwassenen te bestaan. *Misschien dat de prijzen van de boeken wat te hoog zijn voor de jeugdige le-*

zers?

Henk Baard: 'In de praktijk valt dat wel mee. Een elpee kost óók twee tientjes. De belangrijke factor voor de prijs is de oplage. Bij grote boekhandels als *Bruna* is er meestal één man die over de algemene inkoop gaat en als die je boeken niet ziet zitten, dan kom je er niet in bij zo'n zaak. Zij betrekken hun strips via *Aldipress*, dan krijgen ze de titels van de grote uitgeverijen: *Dupuis*, *Oberon*, enzovoorts. Als kleine uitgeverij val je daar snel buiten, met als gevolg dat je verspreiding geringer is, het aantal verkooppunten minder, dus de oplage kleiner en de prijs hoger. Pas geleden heeft *AKO* trouwens iets van ons afgenomen, om uit te testen. Maar in het algemeen is 'n kleine uitgever vaak gebonden aan kleine oplages, terwijl 'n grote oplage bijna zaligmakend is voor 'n lage verkoopprijs. Neem *Jason Muller*. Wij hebben dat boek hier uitgebracht, in kleur, in co-productie met *Les Humanoïdes Associés*. De oplage in Nederland was 3000 en de prijs f 19,90. In Frankrijk was de Franse uitgave ongeveer f 15,—, maar de oplage is daar wel vijf keer zo hoog! Als je dat weet kan je de Nederlandse prijs niet duur meer noemen.

Met onze oplages kan 'n zwart/wit album niet onder de f 9,90 gebracht worden, tenminste als het niet meer dan 40 à 50 pagina's heeft. Heeft het 70 pagina's, dan is het meteen weer duurder. De papierprijzen zijn nogal hoog. Ik vind het ook wel 'n beetje de taak van de winkeliers om hier uitleg over te geven. Zelf zouden we het liefst *hard cover* albums uitbrengen, maar omdat we het belangrijk vinden dat onze boeken zo betaalbaar mogelijk zijn, gaan we meer en meer over op *soft cover* uitgaven.'

Komen er helemaal geen hard covers meer?

Henk Baard: 'Jawel, in het najaar brengen we *Majoor Fataal* van *Moe-bius* met hard kaft, en 'n album met korte verhalen van *Bernie Wrightson*, ook met hard kaft.'

De Kat

Hebben jullie een bepaalde lijn in gedachten voor jullie fonds?

Henk Baard: 'Nee. We zijn pas anderhalf jaar bezig, daar zijn we nog echt niet aan toe. We komen nog steeds teveel leuke dingen tegen om te doen. We gaan af op onze eigen smaak. We geven iets uit in de eerste plaats omdat we het zelf goed vinden en pas in de tweede plaats kijken we of het zal verkopen. Tot op heden hebben we voornamelijk Frans werk gebracht, maar we gaan nu ook *Amerikaanse* strips brengen. *Bernie Wrightson* dus, dit najaar, en we zijn ook bezig met *Howard the Duck*. Als dat doorgaat brengen we dat 2 à 4 keer per jaar, afhankelijk van de verkoopresultaten. Het is wel 'n bewuste keuze dat we geen *antiek* werk brengen.

We gaan proberen ook door te gaan met Nederlands werk, hoewel het geen absolute *must* is. De titellijst achterop *De Kat in Constantinopel* is ergens 'n beetje 'n grapje, maar tegelijkertijd ook wel serieus bedoeld. Dat wil zeggen dat die titels er helemaal niet zijn en misschien ook nooit zullen komen, maar het wil ook zeggen dat *iedereen* die zo'n deel wil tekenen en het, naar onze smaak, ook aanvaardbaar kan, die mag het doen. Wij geven het dan uit.

In ons tijdschrift *Visions* hebben we werk geplaatst van *Barth*, 'n nieuwe Nederlandse tekenaar. Van hem verwachten we wel wat voor de toekomst. Er komt weer 'n strip van hem in het nummer van *Visions* dat op de Stripdag zal verschijnen. Verder werkt *Barth* aan 'n verhaal van *De Kat*.'

Kunnen jullie van de uitgeverij leven?

Henk Baard: 'Was dat maar waar, dan mocht iemand anders de groot-handel doen! We hebben de inkomsten uit de winkel, de uitgeverij en de distributie/groothandel nodig om van te leven. Alleen van de uitgeverij leven is er niet bij. Maar dat is niet erg, omdat het altijd nog 'n beetje 'n hobby is.'

GER VAN WULFTEN

(Espee)

Tussen tekentafel en diplomatenkoffer.

Ger van Wulften, van oorsprong grafisch ontwerper, begon zijn carrière als uitgever nadat hij had gezien hoe anderen, van zijn ideeën profitevend, succesvolle boeken op de markt brachten. Het Handige Jongensboek was in 1975 zijn eerste aarzelende stap op het glibberige uitgeverspad. Als eenmansdirecteur van zijn uitgeverij Espee boekte hij zijn grootste succes met de uitgave van Bretécher's 'De Gefustreerden'. Maar er waren ook tegenslagen, meer dan hem lief waren, vandaar dat de perfectionistische uitgever zijn grafische kwaliteiten tot op de dag van vandaag te gelde moet maken om zijn uitgeverij draaiende te houden. Het portret van een idealist!

Oorspronkelijk was je grafisch ontwerper. Wanneer ben je als uitgever begonnen?

Inderdaad, ik ben van oorsprong grafisch ontwerper en dat ben ik nog steeds. Het eerste boek dat ik uitgaf was 'Het Handige Jongensboek' van Jos Houweling. Ik zat toen nog bij Semic Press en na het succes van het 700 centenboek dat ik de Gemeente Giro had aangeraden, dacht ik, zoiets kan ik zelf ook. Na wat praten met Jos Houweling die ik o.a. van dat centenboek kende kwamen we op het idee voor het 'handige jongensboek' dat ook een redelijk succes is geworden.

Kreeg je toen de ambitie om een grote uitgever te worden?

Nee, die ambitie heb ik nooit gehad. Maar ik zag mezelf niet tot mijn 65e als grafisch ontwerper rondlopen die af en toe hier en daar een plaatje inplakt. Dat is eigenlijk de reden dat ik met uitgeven ben begonnen. Een activiteit die ik probeer uit te breiden al wil ik het wel blijven combineren met grafisch

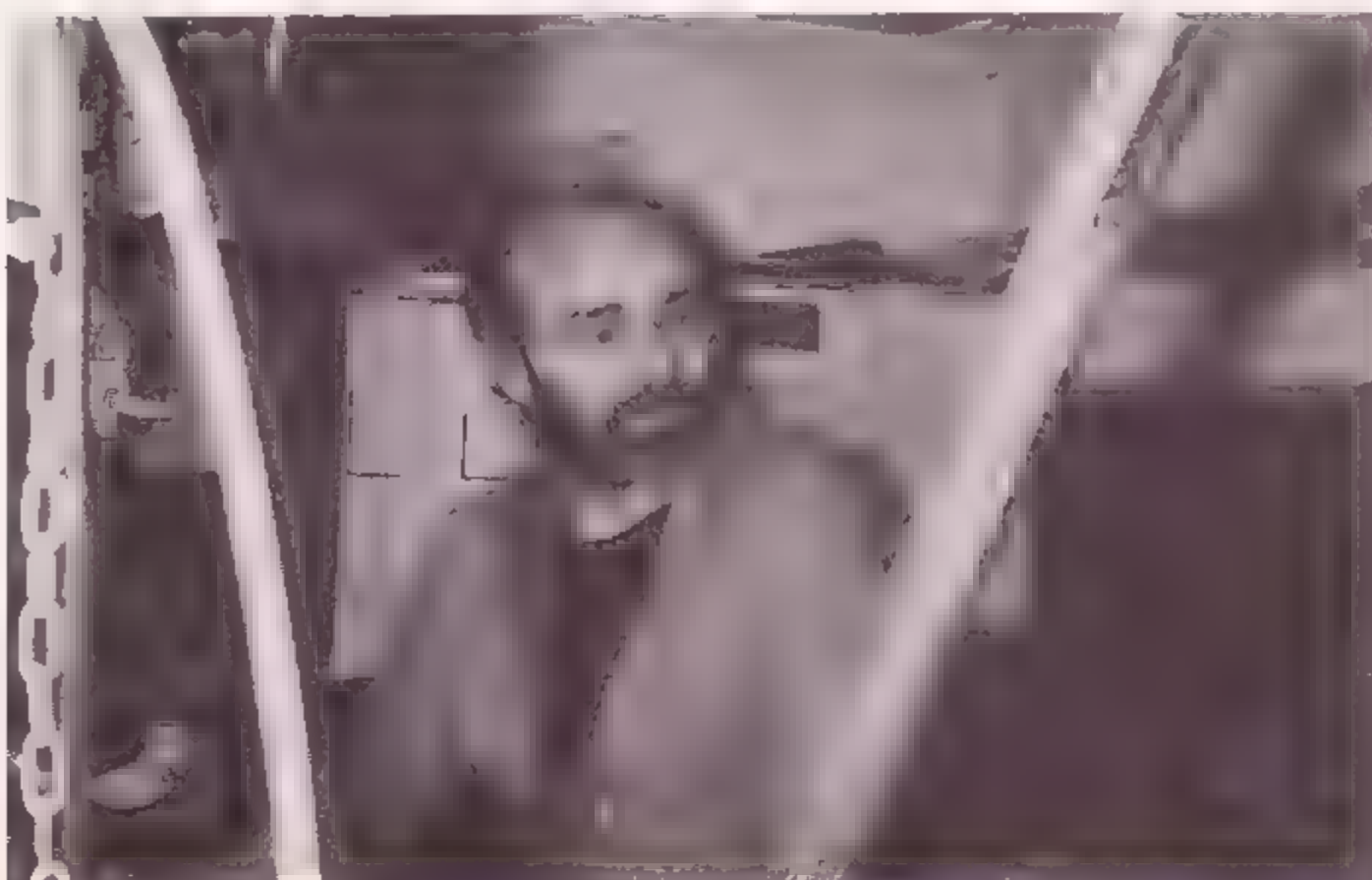
ontwerpen.

Is uitgeverij Espee een eenmansbedrijf?

Eigenlijk wel. Ik ben de enige aandeelhouder als je het zo mag noemen, maar je hebt soms andere mensen nodig, ook in verband met nieuwe projecten

die me aangeboden worden. Maar de zaak staat op mijn naam.

Dat jongensboek was min of meer een idee van Jos Houweling. Wat is de eerste uitgave die je zelf bedacht hebt?
Gummi is het eerste dat we zelf bedacht hebben! Een blad met wat vol-

wassener strips dan tot op dat moment in een Nederlands blad verschenen waren. De ideeën over dat soort strips leefden al wat langer. Toen Baberiba verscheen zeiden mensen, goh dat moet jij ook eens gaan doen en toen de gelegenheid kwam hebben we dat inderdaad gedaan. Er is met veel mensen over gepraat over de inhoud en Dirk van Beek die redakteur is geworden had uiteraard ook zijn eigen opvattingen. Toen kwam nummer 1, achteraf gezien niet zo'n best nummer.

Wat zijn de moeilijkheden waar je als kleine uitgever mee te maken hebt?

Geld, vooral geld! Geld, veel geld! Nou ja, en de distributie natuurlijk. De distributie van Gummi was een ramp. Aldipress wist niet wat ze met het blad aan moest. Die dacht dat het een sexblad was. Alle Gummi's werden dus bij sexshops gedropt en bij sigarenboeren die totaal niet wisten wat ze ermee aan moesten. We vroegen f7,- voor een nummer en dat was natuurlijk veel te veel voor dat soort winkels zodat we er van de 10.000 een slordige 9.000 terug kregen. Tegen beter weten in hebben we het toch maar doorgezet. Ook voor de auteurs die per slot van rekening kwamen om te publiceren. Die productie ging wel heel langzaam maar dat gaat nu beter.

Hoe houd je dat financieel vol met een

blad dat alleen maar geld kost?

Ik verdien erg veel hè.

Maar toch niet als uitgever?

Dat geeft toch niet. De studio is er ook nog.

Heb je nog geprobeerd de distributie van Gummi beter te regelen?

Wat heet! Na nummer 6 zijn we overstapt op Drukwerk als distributeur maar dat bleek in de praktijk ook niet te werken. Een te beperkte distributie, en een probleem was om je geld te krijgen. Maar hoe dan ook, Gummi was eigenlijk te klein om er een rendabel tijdschrift van te maken, zeker met al die pretenties die wij hebben: tekenaars betalen en een gedeelte in kleur drukken. En op dat niveau kost het gewoon veel geld. Bovendien is de verspreidingsmogelijkheid veel te klein. We moeten constant 100% verkopen om uit de kosten te komen. En de kosten werden al laag gehouden door werk mee naar huis te nemen en er zelf veel tijd en energie in te stoppen. En door mensen gewoon te weinig te betalen, en af en toe wat later! De tekenaars die het meeste honger hebben, krijgen het eerst uitbetaald. Zo werkt dat.

Op Gummi moest je constant veel geld toeleggen. Ben je een ideeële uitgever?

Nee hoor dat niet, maar ook geen zakenhaai die doorgaat, omdat het fiscaal zo aantrekkelijk is. Als je het ideëel wilt noemen om gewoon maar domweg door te gaan in de hoop dat het ooit nog iets wordt, omdat je dingen signaleert en mensen ontmoet waarin je gelooft, als je dat ideëel wilt noemen, ja ga dan je gang.

Was Gummi niet rendabel te maken door strips aan het buitenland te slijten?

Wat heb je nou aan het buitenland te verkopen? Je doet er 3 jaar over om je

eerste albums op de markt te brengen waarin gemiddeld 48 pagina's staan. En dan nog van de auteurs die echt kunnen blijven produceren zoals Prutswerk. Maar neem nou Ruud Kahl die is nog steeds op pagina 35 bezig van de 48 of 60 die hij gepland heeft. Er zijn toch geen tekenaars die produktie kunnen maken. Ook omdat het allemaal natuurlijk besodemetert betaalt. Maar, dan zijn we nog de enige kleine uitgeverij die met eigen auteurs werkt want andere uitgeverijen zoals Panda, Yendor en Rijperman kopen alleen maar strips. Die produceren niet zelf. Dat scheelt een slok op een borrel.

Heb je er geen behoefte aan om dat ook te doen?

Dat is het probleem. Alle striptmakers die wij aantrekkelijk vinden, zijn duur. Die zijn bijna net zo duur als onze eigen produkties. Want als je over een Binet praat, die wij erg leuk vonden dan betaal je f200,- per pagina aan copyrights. Daar kan ik iemand zelf een pagina voor laten tekenen.

En Claire Bretécher, was die dan zo goedkoop?

Die zat vrij gunstig in prijs omdat we al vrij lang meelopen. Ik weet het niet zeker maar ik dacht dat we daar rond de f170,- voor moesten betalen. Ja kijk, er is wel werk uit Spanje en Italië voor f50,- of f70,- maar dat vinden we niet de moeite waard. Het probleem bij al dat koopwerk is dat je wel direkt moet betalen want je bent maar een kleine uitgever en morgen kan het afgelopen zijn.

Werk uit Spanje en Italië vind je niet de moeite waard. Wat voor idee heb je van de mensen die Gummi lezen?

Vroeger dacht ik dat hetgeen we brachten voor intellectuelen was maar ik heb nu de indruk dat dat onzin is. Het is maar een indruk, maar we hebben een paar steekproeven gehouden onder scholieren en toen bleek dat de ene helft alles prachtig vond wat in Gummi staat en dat de andere helft alles tot op het bot toe afkraakt. Maar ze hebben allemaal één probleem, de prijs van f7,-.

En de oudere generatie is nog steeds opgevoed met het idee dat strips kinderspul is. En dan heb je natuurlijk wel fanaten, en daar moet je het van hebben, maar dat zijn er dus te weinig. En die kenden Gummi vaak alleen van naam zonder de inhoud te kennen. Een grotere groep is wel te benaderen maar dan moet je je gezicht laten zien op de markt. Dan moet je een budget hebben voor reclame. En dat hebben we straks wel voor onze nieuwe uitgave 'Wordt Vervolgd'. Dat ligt in dezelfde lijn als

Gummi maar met meer talent en beter gericht. Met dat blad kunnen we straks gaan adverteren en het krijgt ook een betere begeleiding. Ook Aldipress is in de loop der jaren natuurlijk wat wijzer geworden. In de 'gewone bladen en strips', de grootste stroom papier, zit de eerstkomende jaren niet veel ruimte meer. Waar moet je dus naar toe? Naar het gespecialiseerde werk met hoge prijzen. Maar daar heb je actieve vertegenwoordigers voor nodig, die echt de boekhandels langs gaan.

Dat is toch alleen leuk als er geen recht op retour is?

Bretécher is altijd zonder recht op retour verkocht. Maar het ligt ook aan de percentages die de boekwinkels eisen. Ach, er is geen peil op te trekken. Want Bretécher was destijds ook een gok en die albums zijn dan ook erg goedkoop vervaardigd, in zwart-wit. Maar er zijn er wel al meer dan 100.000 van verkocht dus zijn we de volgende albums op dezelfde goedkope wijze blijven produceren, de mensen wilden het kennelijk. En dat terwijl er van die zwart-wit albums van Oberon toch maar weinig verkocht worden.

Ja maar Bretécher is een uitschieter!

Ja, en daar leven we van. Het is merkwaardig maar we hebben met die strip natuurlijk de wind mee gehad, ook omdat hij in de N.R.C. stond. Daar heb je altijd voordeel van, al is het niet direkt te meten.

Zie je het uitgeven van albums in het verlengde van Gummi?

Ja hoor, in het begin hadden we zulke ideële motieven dat we iedere auteur die met een pagina tekenwerk binnenkwam op zijn schouders klopten en dat hij bij wijze van spreken al op de voorhand geplaatst was. Tegenwoordig kijken we eerst of hij wel 48 pagina's kan maken en als we denken die tekenaar is zo goed, zo mooi, zo leuk, dan bieden we hem een contract aan want dat ver-

gaten we vroeger en daar hebben we heel wat narigheid mee gehad. Voor mensen die kunnen produceren en hun werk serieus nemen betekent het een aardig inkomen al is dat in Nederland beslist geen vetpot. Reken maar uit: je verkoopt 10.000 albums van een tientje tegen 10% royalties. Daar hou je niet veel aan over.

Gummi was niet het enige stripblad dat je het uitgegeven, je hebt ook nog de Stripkoerier uitgegeven. Hoe kwam je aan een blad dat eigenlijk bij Oberon zat?

Ja, dat was dus ook een mislukking. We kregen het wat in de bol, hé. Het was tijdens Gummi. We dachten Oberon verkoopt er zoveel en al is dat voor hun te weinig voor ons is dat altijd mooi meegenomen. Wij doen dat wel even beter. We produceren dat wel even, stoppen er nog wat extra's bij en dan moet het wel lukken. Iedereen, op een paar mensen na, zag het ook wel zitten. Maar het stortte echt helemaal in. Het begon al met de eerste container uit Engeland waar het blad gedrukt werd. Dat ding stond niet afgedekt in de haven en dat weekend begon het te regenen. We hebben alles laten vernietigen. Dat was een echte ramp. Ik ben nu nog aan het afbetalen. Het blad was oorspronkelijk opgezet voor de losse verkoop, geen probleem. En ook de productie hadden we redelijk onder controle. Maar het is nooit goed verkocht. Hoe dat kwam? Tja dat is na-kaarten. Je kunt wel gaan filosoferen over de slechte distributie, maar wat schiet je er mee op?

Wat vond Oberon er van dat jij als kleine uitgever een tijdschrift overnam dat zij opdoekten?

Nou op redactioneel niveau vonden ze het helemaal niet slecht, maar op directieniveau vonden ze het geloof ik niet zo leuk, voor zover ik heb begrepen. Het was toch een artikel dat bij hun mislukt was en waar een ander verder mee ging onder een naam die er erg dicht bij lag, en dan nog de copyrights. Maar ik vind het niet zo belangrijk wat ze over me denken. Het is mislukt.

Is het misgegaan vanwege de distributie of omdat het allemaal niet gekocht werd?

Tja, er heerst verwarring, hé. Ondanks veel schone schijn en leuke praat met allerlei mensen is er toch verwarring. Oberon hield ermee op en wij kwamen snel daarna met vrijwel hetzelfde blad, maar onder een andere naam. De boekhandels wisten het niet te plaatsen. Wat doen we daar nou mee? Oberon heeft ook erg veel macht bij winke-

liers. Maar wie nou de schuldige is? Je kunt natuurlijk allerlei mooie verhalen verzinnen waar best wel wat inzit, maar alla, het is mislukt. Maar dankzij de hardwerkende studio...!!!

Ondanks de positieve recenties over de strips in Gummi liep het blad niet goed. Waarom denk je dat Supergum dat eerdaags verschijnt en waar hetzelfde genre strips in staat het wel gaat doen?

Supergum wordt niet opgezet om goed te verkopen maar om de auteurs de gelegenheid te geven door te gaan, maar dat geldt natuurlijk maar voor een beperkt aantal. Maar goed, als je toch met die gedachte een uitgave gaat maken stop er dan zelf nog wat lol in, want geld kost het toch, en maak er iets van waar de mensen wat aan hebben. De auteurs kunnen door! Er komen twee grote complete verhalen in, nog wat nieuws en boekbesprekingen enzo en je zit dan op twee tientjes voor 144 pagina's boek. Ik hoop dat ik er 3000 verkoop in 3 maanden, dan leg ik er nog op toe, maar dan kan ik in ieder geval de drukker betalen. Ik maak er 6000. Maar nogmaals, het is alleen een project om met auteurs verder te gaan. En als ze produceren om met albums verder te gaan.

Ben je eens met een album de mist in gegaan?

Dat weet ik nog niet want ik ben pas begonnen.

Je hebt toch ook Den van Richard Corben uitgegeven?

Den was geen enkel probleem. Dat album is compleet uitverkocht. Maar dat was ook niet in zo'n grote oplage, 2000 exemplaren ofzo. We krijgen nog steeds aanvragen binnen.

Ja verder heb ik nog een boek over Vondel uitgegeven voor een ten-

toonstelling over Vondel in het Theatermuseum, het boek Theater op de Bres van Bart Dieho over het vormingstheater in Nederland en Vlaanderen en dan onlangs Aap verslaat de Knekelgeest, een boekje bij de stripopera van Peter Schat. Allemaal een soort gelegenheidsuitgaven en daar kom ik dan ook wel mee uit de kosten, dat is geen probleem.

Je geeft bijna alleen boeken in kleine oplagen uit. Zit er niet meer in?

Nou, ik denk dat je in Nederland niet te hoge verwachtingen moet hebben van het gemiddelde boek. Als je er 6000 verkoopt is het goed maar je wordt er niet vet van. We heten niet allemaal Jan Wolkers of hermans of Maarten, hoe heet ie ook weer? 't Hart, ja. Maarten 't Hart.

Je gaat ook Ischa Meijer's Magazine uitgeven. Hoe komt dat zo. Dat werd eerst toch uitgegeven door je concurrent Drukwerk?

Ja, Meijer kwam hier op een gegeven moment binnenhobbelen met Aart Clerkx die de omslag voor zijn eerste magazine heeft gemaakt en die hier nogal eens over de vloer komt. Meijer vroeg of ik een boekje voor hem wilde uitgeven. Nou ja, dat wil ik natuurlijk best en vandaar het 2e nummer van zijn blad bij ons. We hebben in het totaal 4 projecten met hem staan, o.a. dat toneelstuk Het Bad, van Centrum dat zo gekraakt is. Daar willen we nu een foto-strip van maken. Er wordt nu uitgerekend hoeveel het moet gaan kosten.

Verder staat er met Meijer nog een hoerenboek op stapel, aan het eind van het jaar, en nog een aantal dingen waarover hij me gevraagd heeft niet te praten, ook omdat hij het vreselijk druk heeft waardoor alle afspraken en deadlines niet helemaal zuiver zijn. De bekende problemen.

Hoe zit het met jouw concurrentiepositie ten opzichte van de grotere uitgeverijen?

Nou de grote uitgeverijen zijn natuurlijk geen concurrentie. Maar als je het over concurrentie hebt zou je in Nederland misschien alleen aan Yendor kunnen denken, maar wat stelt die nu helemaal voor? Dat anderhalve boek dat er nog door Yendor verkocht wordt.

Er zijn momenteel een fiks aantal kleine uitgeverijen. Kunnen die allemaal naast elkaar blijven bestaan, denk je?

Ach, dat heeft allemaal z'n tijd nodig en er zullen er hier en daar wat sneuvelen onderweg maar vergelijkbaar met ons is er geen enkele uitgeverij dan alleen Yendor. Kijk, wat Panda doet, sorry hoor, dat is bedrukt papier, dat

kan ik niet serieus nemen. Wat Rijperman doet is allemaal oude boekjes uitscheiden waar-ie waarschijnlijk gratis en voor niks de copyrights van heeft gekregen. Nou wat Drukwerk doet is dermate in de kantlijn dat ik het ook niet echt serieus kan nemen. Ik vind het wel goed dat het allemaal gebeurt, maar ja, god, het gebeurt dan zoals je ook jongens hebt die boekjes staan te stencillen. Wat blijft er dan nog over? Ik ken geen andere uitgeverijen die daarnaast nog wat doen. Nou, het enige voordeel dat ik vind dat we hebben op de mensen waarmee we nog wel eens samenwerken in verband met de distributie, is dat we eigen auteurs hebben. Maar daarop investeren we ook. Dat is ook de unieke positie die we in Nederland hebben, want er is verder niemand bezig met eigen auteurs op dat gebied.

Je zou kunnen zeggen Drukwerk!

Ja goed, oké, maar wat komt daar nou uit? Ze zijn al jaren bezig met Evert Geradts. Nou, een hele lieve en vriendelijke jongen, maar wat komt daar in wezen nou uit? En dat eerste album van hem, op zich uitstekend niveau en ook internationaal perfect, maar sorry hoor, ik zou zeggen een flinke schop onder zijn reet en hem eens flink door laten werken. Nou, wat heb je daarnaast nog? Peter Polman, vreselijk brave lieve jongen maar goed die is nu met zijn eigen projecten bezig. En Meijer...

Die zit nu bij jou...

Ja goed, die laat zich niet meer vertegenwoordigen door Har van Fulpen van Drukwerk en dat ligt dwars allemaal, want ik distribueer niet verder via hem, domweg omdat hij niet afkomt met zijn geld, en dat kan ik niet hebben, zo simpel is dat. Nou ja, dan krijg je allerlei soorten kinnesinne. Dan krijg je dit soort situaties, klaar.

Maar goed, hardstikke leuke jongens die er komen hoor en ik krijg er hier van tijd tot tijd ook wel een paar van, maar er komt niets uit.

Ben Jansen, hardstikke leuk, ik denk dat het best wat wordt over een paar jaar maar dan moet je er als uitgever wel tijd en zin in hebben.

De meesten hebben er ook een baan naast.

Ja, goed, maar ik denk toch dat het een kwaliteitsverschil is. Een niveauverschil, een verschil in aanpak, mentaliteitsverschil, ik weet het niet verder want alle andere Gummi-tekenaars doen er ook wat naast.

Por jij nou nog mensen om iets te gaan doen?

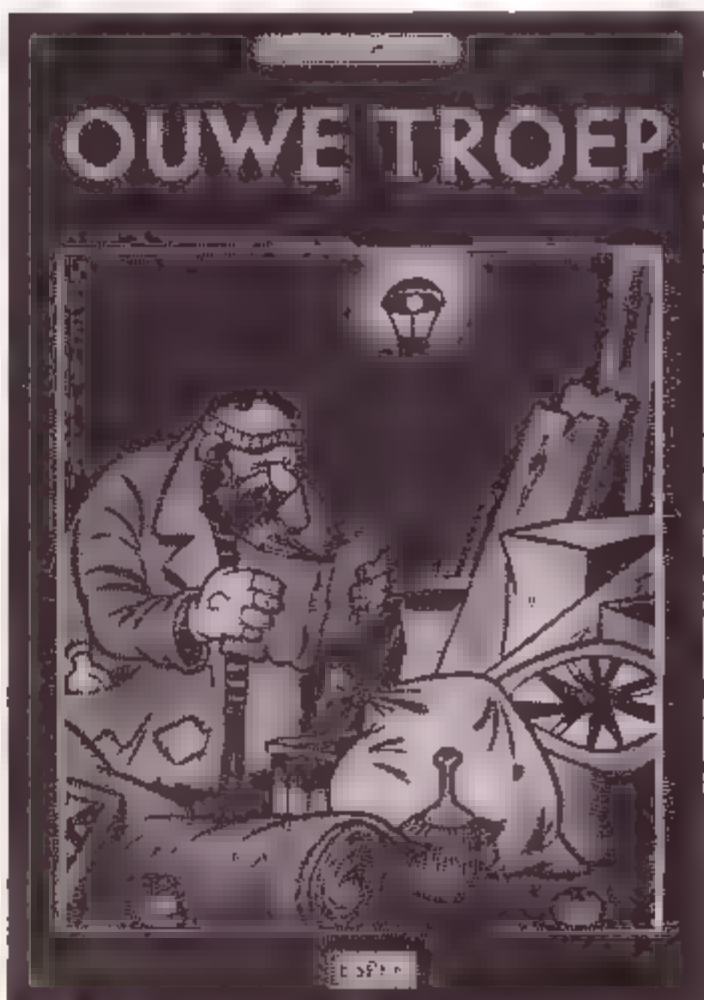
Schei uit, ik doe niet anders. Toen Pe-

ter Pontiac moest inleveren heb ik er zowat dag en nacht naast gezeten om hem door te laten werken. Daar lag ik zowat mee in bed. Zover ga ik tegenwoordig niet meer. Maar op een ander vlak doe ik wat voor de auteurs. Zo hebben we goede kontakten met uitgeverij Malmberg lopen, daar moet dan een serie boekjes uitkomen. We hebben met die mensen gesproken om die series op te zetten. Dat zijn heel moeilijke dingen, kosten ook veel geld. Je sleept auteurs aan waar je wat van vermoedt of waar gegarandeerd wat in zit, want ja, Malmberg heeft toch meer geld dan wij, dus als zij wat met de auteurs kunnen doen is dat mooi meegenomen voor de auteurs. Dan treden wij op als agent of wat dan ook en regelen de kontrakten met en begeleiden ze een beetje. Je krijgt dus ook een soort agentfunctie. Nou ja, Ruud Kahl is verkocht aan Duitsland, Dick Matena aan Spanje, Italië, Frankrijk en Amerika. Ja de verhoudingen met hem liepen stuk, domweg omdat we geen kontrakt met hem hadden.

We hadden begrepen dat zijn kontakten met Amerika voortgekomen waren uit eigen initiatieven!

Tuurlijk, natuurlijk maar daarvoor hadden wij al lang het materiaal gestuurd via Spanje. Het lag daar al lang onder die stapel weet je wel. Het is maar hoe je het verteld en van welke kant je het bekijkt. Maar wij hebben Spanje, Italië en Frankrijk gedaan. Maar op een gegeven moment stapt Matena van de trein af en zegt 'nee hoor, bedankt, dat doe ik allemaal zelf'. En toen heb ik gezegd, nou bekijk het dan ook maar. Iedereen heeft z'n verhaal daarover, maar wij hebben onze les geleerd wat dat betreft.

Hoe zijn die tekenaars van Gezellig en

Leuk bij jou gekomen?

Ze vonden zoals alles ging niet geweldig. Ze hadden commentaar op de methodes van diverse mensen en ze hoopen dat het hier beter ging en dat hoop ik ook. Zo komen een boel mensen hier, uit onvrede over de bestaande strips of de maatschappij waar ze voor gewerkt hebben.

In je fondslijst heb je niet alleen hun pseudoniemen Gezellig en Leuk maar ook hun echte namen Rene Windig en Eddie de Jong vermeld. Bovendien was dat wat eerst een soort illegale uitgave was waarin Donald Duck en Oom Wim op de hak werden genomen, nu legaal omdat je de naam van je eigen uitgeverij eraan verbindt. Denk je dat dat geen probleem op gaat leveren met Oberon en Dupuis?

Ik kan het me nauwelijks voorstellen. Je moet toch wel zo ontzettend weinig gevoel voor humor hebben, zo'n enorme paardekop om daarover te vallen. Ja dan hoor je niet in dit wereldje thuis gewoon, dan moet je maar, ach ja, spijkers gaan verkopen of zo. Ik zit te denken of ik het nog wat krasser uit kan drukken.

Zou je verbaasd zijn als er plotseling een brief van een van die uitgeverijen binnen kwam rollen om je te wijzen op het oneigenlijk gebruik van hun stripfiguren?

Ja natuurlijk zou ik daar verbaasd over zijn. Dat is toch onzin. Ik heb er geen moment, echt geen moment bij stil gestaan. Ik heb geen enkel idee gehad dat dat ooit problemen op zou leveren, dat meen ik écht. Alleen door gesprekken naderhand ben ik erop geattendeerd, maar toen dacht ik al 'hoe kom je daar nou bij?' Het is gewoon een persiflage. Ik bedoel, er schrijven toch ook journalisten 'het dagboek van Van Agt', dat schrijft hij toch ook niet zelf. Zo worden toch hele columns volgeschreven... Nee hoor, als je daar over gaat discussiëren moet ik dat aan andere mensen overlaten. Maar voor mijn gevoel is het duidelijk persiflage. Ik bedoel, heb jij Donald Duck wel eens eh... eh, ik bedoel is het dan een Donald Duck die zo herkenbaar is?

Ja hoor, vreselijk herkenbaar!

Ja, hij is natuurlijk vreselijk herkenbaar, maar herken je er dan geen persiflage in? Ja god, het is de donkere kant van zijn leven, sex, vrouwen en drank (lacht). Even serieus, ik ben er pas op geattendeerd maar toen lag het al in de winkel, door mensen die zeiden dat het problemen kon opleveren met uitgeverijen maar toen heb ik ze verbaasd aan zitten kijken. Trouwens de oplage is zo

minimaal in verhouding tot wat meneer Disney iedere week produceert, dat ze deze prik nauwelijks kunnen voelen...

Waarom zijn je laatste albums, zoals Hamster Jovial van Gotlib en Ouwe Troep van Gezellig en Leuk op zo'n afwijkend formaat?

Omdat het zo vreselijk mooi is. We worden dan ook onmiddellijk gevolgd door de concurrentie, door Yendor. Kijk dat zijn toch albums met een bepaalde pretentie, dus je moet proberen in de kwaliteit van je drukwerk, je vertaling en je vormgeving naar voren brengen dat het ook wat is zodat de mensen bereid zijn er wat geld voor op tafel te leggen. En je moet je natuurlijk proberen te onderscheiden van andere uitgevers. Kijk als je een 'Lauzier' ziet van Panda dan zou ik me kapot schamen. Dan zeg ik: kom joh, ga nu gauw toiletpapier verkopen. Hoef je niet eens voor te drukken, kan zo van de rol. Dat is echt schandalig, dat is geen uitgeven meer, dat is papier bedrukken. Je hebt ook nog een beetje verantwoordelijkheid, ten opzichte van de auteurs, en ten opzichte van datgene dat je maakt.

Vertel eens iets over je nieuwste project 'A Suivre' oftewel 'Wordt Vervolgd'.

Het A Suivre-project loopt al een hele tijd in de sfeer van ideeën, offertes, gesprekken enzovoort. De uitgever is Casterman-België. Wij zijn alleen de producent, in die zin dat we zorgen voor de vertalingen, de letteringen, het drukklaar maken en onze eigen produkties, dus het 'Dossier' en eventuele Nederlandse auteurs. Dat zal niet meteen gebeuren omdat hier natuurlijk ook eerst de markt verkend moet worden en we moeten kijken wat eruit komt, voordat we ons in grotere avonturen gaan storten. Het loopt dus niet helemaal parallel met de Franse uitga-

ve. Er is een selectie. Er zijn al 12 nummers geselecteerd. En we krijgen 80 pagina's waarvan 16 in kleur. De prijs wordt waarschijnlijk f 5,95. Vrij goedkoop, maar dat kunnen we doen omdat het materiaal al gepubliceerd is in Frankrijk en Casterman heeft een filosofie waar ik helemaal achter sta. Kijk een uitgeverij kan natuurlijk gelukstrekkers hebben met Astérix en Kuifje en nog wat van die jongens maar daar kan je niet een bedrijf op laten bouwen en ook niet eindeloos op blijven voortborduren. Straks gaat er eentje dood of zo en dan zou alles stil liggen. Of er wordt er een niet goed of zwakzinnig, want als je ziet wat er geproduceerd wordt op dat niveau, dat grenst aan het zwakzinnige, daar hoef je de jeugdbladen maar op na te kijken. Dus Casterman heeft duidelijk gekozen voor een ontwikkeling voor de komende jaren waarin de mogelijkheden gekweekt worden om straks ook verder te kunnen gaan. En daar moet je op investeren, daar moet je mee bezig zijn en dan moet je dingen volgen en mensen inschakelen. En die lijn ligt er ook bij ons, alleen zijn wij veel kleiner dan Casterman. Wij zijn natuurlijk maar niks bij hen vergeleken. Maar al vanaf het begin dat het in Frankrijk uitkwam hebben we contact gehad over die uitgave. En er zijn natuurlijk maar weinig mensen die het kunnen maken in Nederland, qua produktie en niveau.

Komen de mensen die voor Gummi tekenden in A Suivre als het loopt?

We hebben dus die dossiers, die verhalen die aansluiten op de geplaatste strips of omdat het gewoon goede items zijn. En ik hoop, daar stuur ik tenminste op aan, dat ze ook een beetje politiek getint zijn, dus niet van dat slappe geouwehoer dat je in de meeste stripbladen leest. Ik probeer er een

beetje agressie in te krijgen en daarom probeer ik met mensen te werken die dat ook hebben. Maar dat kost weer geld en met die factor zitten we natuurlijk. En dan heb je in de Franse A Suivre altijd die fröbelhoek die ik nooit zo briljant vond. We willen die wel gaan doen maar dan met andere auteurs. Nou dat is het hele concept op dit moment. We beginnen met Tardi.

Wat bedoelde je net met die agressie die je erin wilt?

Ik bedoel niet zozeer agressie, maar meer dat er ook iets gemeld wordt en gaat over jeugdsektes, nou dan zou ik graag hebben dat meneer Komrij of weet ik veel iemand uit Hervormd Nederland er iets in schreef. En als iemand iets te melden heeft, Gijssen of Simonis dan moet zo iemand daarover geïnterviewd worden. In die richting wil ik het toch wel graag hebben.

Maar dan kom je toch weer bij de vragen: wie gaat dat doen, wie moet dat doen, wie is daar zwaar genoeg voor, hoeveel kost dat? Dat zijn de problemen waar we mee zitten. We hebben nu een enorme stapel informatie en dat moet nu eerst gerangschikt worden.

Is dat jouw werk of dat van Casterman?

Nee, dat is voor ons. Wij bepalen wie er schrijft en dat geldt ook voor de tekenende auteurs. Zodra die op de proppen komen is dat ons pakkie an.

Je hebt een bepaalde prijs afgesproken met Casterman om te produceren...

Ja, ja en wat we daar mee doen is onze zaak. Het zal wel altijd goedkoop moeten zijn, omdat ik het uit mijn eigen zak zal moeten betalen als ik het duur wil doen. En die zak wordt aardig leeg zo langzamerhand.

Hoe groot wordt de oplage?

Ik dacht dat we het hadden over 25.000!

(er volgt een diepe stilte).

Hebben jullie dan een nieuw distributie-apparaat? Verwacht je er zoveel kwijt te raken?

Aldipress gaat het distribueren. Ja we denken wel dat het loopt. Ten eerste is het wat goedkoper dan Gummi en bovendien heeft Gummi al een boel veldwerk verricht. Aldipress heeft wat betere mensen op die posten, dus... tsja, het wordt wat beter uitgezet. Er zijn wat rekensommen gemaakt over de mogelijkheden en dit is er uit gekomen. Je moet rekenen, wij werken niet alleen met tekenaars die wat in hun vingers hebben, maar ook wat in hun hoofd, dat heeft Dirk van Beek onlangs bedacht. Dat is aardig, hé?

Hoeveel nummers hebben jullie gepland?

Voor een jaar 12 nummers en dan maken we de balans op. Ja mocht er onderweg onverhoopt geen een verkocht worden, dan is er niemand zo gek om door te gaan natuurlijk. Als het misgaat is de strop voor Casterman. Ja ach, ik kan me het niet permitteren, hoewel ik het volste vertrouwen heb in het blad, maar die ruimte heb ik zelf niet.

Als uitgever bestaat er toch een economische wet, die wil dat je ieder jaar méér uit moet geven. Doe jij dat ook?

Zover zijn we nog niet. Ik weet wel dat 't boven mijn hoofd hangt. Maar ik moet het niet alleen van de uitgeverij hebben, dat scheelt natuurlijk. De dwang om geld te verdienen is er wel, maar ik kan het ook uit andere bronnen halen. Ik ben ook bezig placemats te verkopen, maar dat heeft weinig met uitgeven te maken.

Wat voor projecten staan er nog op stapel?

Een heleboel. Het werk van de Jager en Stevenhagen (de ironische man), een album van Chantal Montellier, de onbekende revelatie Adriaan Labadie met De grens der Moogelijkheid en dan nog een nieuwe Corben, de verhalen bij duizend en een nachten en dan nog een compleet najaars-, en voorjaarsprogramma. Het hoeven niet persé allemaal strips te zijn. Ik wil het assortiment best een beetje uitbreiden de komende tijd, maar omdat we nu eenmaal met strips bezig zijn, zal dat wel de hoofdmoot zijn. Verder moet het groeien, of je in combinatie met iemand anders werken, of je een vertegenwoordiger neemt die de boekhandel gaat verzorgen. En ik ben van plan een

winkel te gaan beginnen, alleen of samen met iemand. Ik ben nu ook officieel erkend uitgever.

Waarom een eigen winkel? Wat wil je daar in stoppen?

Wat een heleboel mensen verzamelen, de betere en duurdere albums. Daarnaast heb ik ook een soort kunstboekhandel in mijn hoofd omdat de mensen die daar komen in ieder geval geld op zak hebben. Ik kreeg ook de suggestie om verder te combineren met science fiction maar ik weet niet of dat zo gelukkig is. Als de winkel er komt moeten we een eigen vertegenwoordiger omdat de boekhandel erg belangrijk is. Tot op heden is die niet erg ingericht op ons soort strips. Die zien stripverhalen alleen als Suske en Wiske, Kuifje en Astérix en dan zijn ze al verdomd goed op de hoogte. De informatie naar die kant moet sterk uitgebreid worden. Een groot deel van de markt verschuift naar warenhuizen en inloopzaken.

Precies, daar kan je met onze boeken niet terecht. Ja, daar lopen mensen die VN, de Haagse Post, de Margriet, Libelle, Telegraaf en de Playboy kopen, dat is de duurste uitgave die ze doen en dan zijn ze bij elkaar f 25,- kwijt. De verdwaalde liefhebber die nog een boekje op de koop toe meeneemt, loont de moeite niet. Dus dan heb je toch de betere boekhandel die een belangrijke functie heeft. Een eigen winkel is handig om te weten wat er gaande is, want dan zit je toch bij je eigen verkoop uiteraard. Je krijgt dan een redelijk beeld van hetgeen aan de hand is, dat hoop je tenminste. Zo zie je, de kleine uitgever staat nooit stil, hij kijkt vooruit!

foto's: K. de Bree

DE VRIJE BALLOEN

OLYMPISCH KAMPIOEN!

1975-1980

Kleine geschiedschrijving van 5 jaar vallen en opstaan

Het is november 1974. Onder de Nederlandse striptekenaars heerst nogal wat onrust. Geruchten over opheffing van Pep en Sjors zijn daarvan de oorzaak. Deze twee bladen plaatsen nogal wat door Nederlandse tekenaars en schrijvers gemaakte stripverhalen en het wegvallen van die strips betekent voor velen een gevoelige terugval in inkomsten.

Patty Klein, free lance tekstschriftster en daardoor een van de direct betrokkenen, neemt het initiatief om te komen tot een stripblad dat nu eens niet door een bedrijf, maar door de tekenaars zelf uitgegeven zal gaan worden. In een (overigens nooit gehonoreerde) subsidieaanvraag aan C.R.M. brengt zij de achterliggende gedachte als volgt onder woorden:

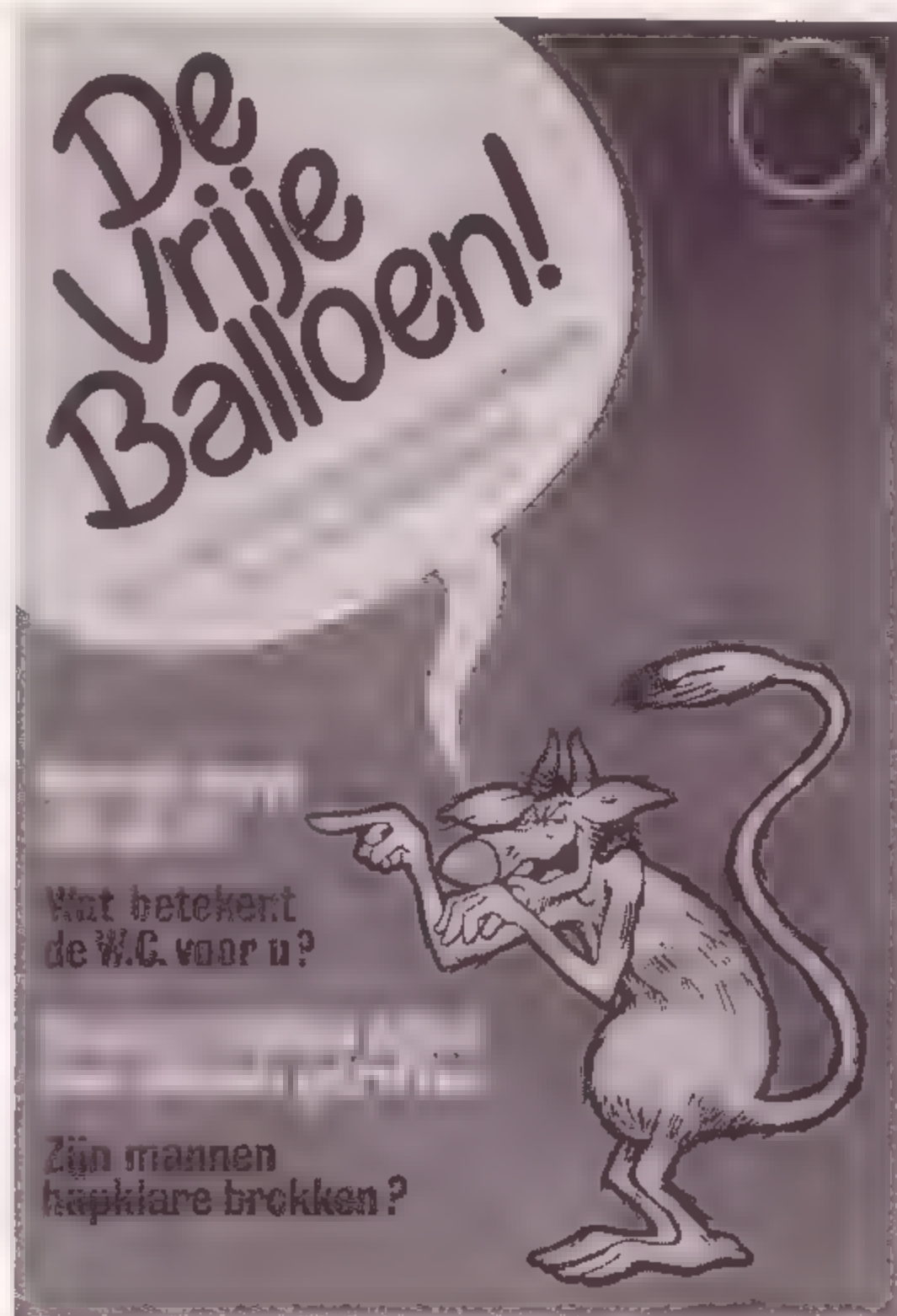
'Strip is een medium dat zich bedient van plaatjes, aangevuld met teksten. Het striptekenen en -schrijven is een zeer specifiek vak. De stripteke-

naar is iemand, die graag via plaatjes een verhaal vertelt. De stripschijver moet visueel kunnen denken, het "plot" in plaatjes uiteentrekken en omschrijven voor de tekenaar. De striplezers zijn mensen, die een voorkeur hebben voor de veelheid van directe informatie, die een afbeelding nu eenmaal biedt. Zo'n twintig jaar geleden werd de strip door veel ouderen afgekeurd. Hun argument was: "Het maakt de kinderen leeslui." Misschien waren ze zelf wel kijklui, want het absorberen van de verscheidenheid aan gegevens in een reeks plaatjes vergt wel degelijk inspanning. De jeugd had er toenmaals weinig moeite mee. Die jeugd is inmiddels volwassen geworden en er heeft, ook onder invloed van de televisie, een verschuiving plaatsgevonden van woord-lezen naar beeld-lezen.

Er is in Nederland een groep van zo'n 100 striptekenaars en -schrijvers, die een boter-

ham verdient aan het maken van strips. Ze worden er niet rijk van, want strip is een handwerk, een tijdsintensief bedrijf, een anachronisme in een geautomatiseerde wereld en levert geen winst op. (...) De stripbladen Pep en Sjors, een belangrijke bron van inkomsten voor de stripmakers, gaan met ingang van oktober verdwijnen. Volgens de directie van V.N.U. zijn deze bladen met hun oplagen van ± 110.000 en ± 150.000 niet rendabel meer. Ervoor in de plaats komt een stripblad dat voor het grootste deel buitenlands materiaal bevat. Freelance tekenaars en schrijvers zien nu opeens hun inkomsten belangrijk teruggebracht. Door het monopolie van de V.N.U. en de ontoegankelijkheid van de Nederlandse taal in het buitenland bestaan er nauwelijks andere bronnen van inkomsten voor de strip-artiesten.

Bij het verdwijnen van de stripbladen zullen de afzetkanalen van de Nederlandse stripmakers verzanden en een

Het eerste nummer (omslagtekening Leo van Noppen)

De twee mascottes bij elkaar
Het koboldje van Kobold BV en de
mascotte van het blad Tobias
Kwintenpraut

stuk werkgelegenheid zal verloren gaan. Plus een dosis vakmanschap die bij de oudere stripmakers gegroeid is en nu niet meer overgedragen kan worden op jongere collega's. En dát, terwijl er wel duidelijk belangstelling (en dus een markt) voor strips is in Nederland.

Een stel allround artiesten gaat nu een stripblad in eigen beheer produceren en uitgeven. Het eerste nummer is al klaar en zal in september verschijnen. Het is een stripblad voor volwassenen, dat op een humoristische wijze zwaarwichtige problemen uit het dagelijks leven relativeert.

De produktiegroep bestaat uit vijf tekenaars; Thé Tjong Khing, Jan van Haasteren, Jan Steeman, Robert van der Kroft en Leo van Noppen en uit drie schrijvers: Lo Hartog van Banda, Andries Brandt en

Patty Klein. De Produktiegroep zal nog worden uitgebreid met striptekenaars zoals Piet Wijn en Peter de Smet, die al medewerking hebben toegezegd. Voorts krijgen we advies van mensen uit de uitgeverijwereld.' (Te weten Frans Buissink, Bert Elfers, Jan de Rooy, Hans van den Boom, alsmede fotograaf Herman van Haasteren, red.)

Fluim

In de eerste paar maanden van 1975 wordt, gestimuleerd door het feit dat de samenvoeging van Pep en Sjors defini-

langrijk punt van discussie. Jan de Rooij laat zich in een interview met Stripofiel de naam 'Fluim' ontvallen en haalt daarmee prompt de voorpagina van dat blad. Andere geopperde namen zijn:

- Maandagmorgen
- Gram
- Struif
- Rulps
- Gadzamme
- Elastiek
- Karplunk
- Fu Jong Hai
- Stripfluweel
- Zwam
- Waterverf

Men ziet er kennelijk wel wat in. Op het laatste nippertje gaat dit echter toch niet door, als binnen de produktiegroep wat geld vrijgemaakt kan worden, en zo wordt op 6 september 1975 bij het Athenaeum Nieuwscentrum op het Spui, begeleid door gloedvolle woorden van Sjef van Oekel, aan een heliumballon het eerste nummer van de Vrije Balloen opgelaten...

Retouren

Het blad krijgt een goede pers, mede dankzij de zo langzamerhand berucht ge-

Dubbel omslag van nr 9 (door Jan van Haasteren)

tief door zal gaan, druk door de produktiegroep vergaderd. Naast de inhoud, de redactionele formule, de papiersoort en het aantal pagina's is ook de naam van het blad een be-

- Ibbel
- Plokworst
- De Geitebreier
- Ui
- Broekhoest enzovoorts, enzovoorts.

Dat alles wordt het echter niet. Het wordt 'De Vrije Balloen'!

Omstreeks juni '75 is het eerste nummer op het drukken na klaar. De oplage aanvankelijk vastgesteld op 5.000, wordt verhoogd tot 8.000. Als De Vrije Balloengroep, verenigd in 'Kobold B.V.' geld tekort dreigt te komen om de hogere oplages van de nummers 1 en 2 te financieren komt de met Beta-press gelieerde uitgeverij De Vrijbouter met het aanbod een bedrag mee te investeren.

worden onstaansgeschiedenis. Zelfs De Waarheid komt een interview maken!

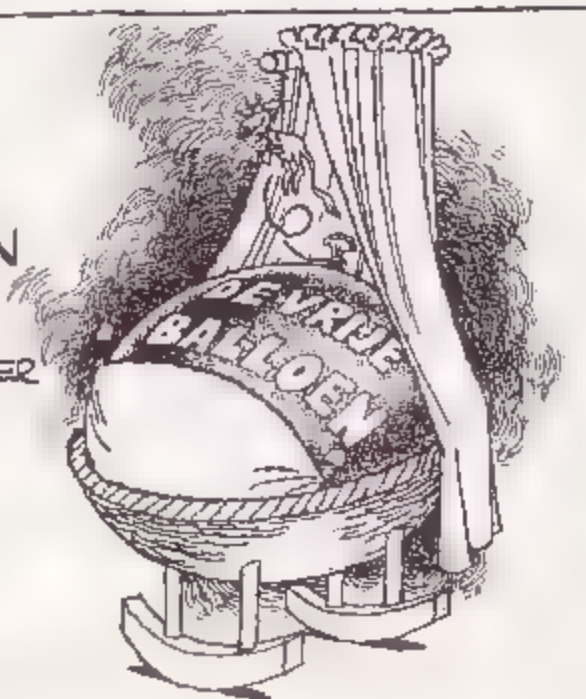
Een domper op de feestvreugde is, dat er van de 8.000 eerste nummers maar zo'n 35% verkocht zijn. Pas achteraf blijkt dat voor dergelijke oplages 50% retouren helemaal niet slecht is. (De oorzaak: De winkeliers krijgen meestal maar twee, hooguit drie exemplaren. Blijf er één onverkocht, dan heb je al een retourenpercentage van 50%. En een stapeltje van twee, drie zie je tussen de massa's andere tijdschriften al gauw helemaal over het hoofd). Met de nummers daarna daalt het retourenpercentage naar rond de 50%, bij een oplage van tussen 7.000 en 8.000.

MET BLINDSCHAP GEVEN
WIJ KENNIS VAN DE
GEBORTE VAN

DE VRIJE BALLOEN

BEZOEK:
VAN EEN TOT VIJF UUR
OP ZATERDAG 6 SEPTEMBER
TIDELIJK ADRES:

**ATHENEUM
NIEUWSCENTRUM**
IN DE SPIJSTRAAT
BIJ HET SPIJ
AMSTERDAM

Geboortekaartje van De Vrije Balloen

Oefenschetsen van het 'duivelje'

Daarnaast kan een abonnementsbestand van zo'n 1.000 adressen opgebouwd worden. Samen levert dat niet voldoende op om iemand te kunnen betalen, maar wel juist genoeg om de drukkosten, porto- en administratiekosten en dergelijke te dekken. En dus gaat de Vrije Balloen door, met een frequentie van ongeveer vijf nummers per jaar, een wisselende inhoud (waarin naast gevestigde namen ook steeds meer jonge talenten geplaatst worden) en een sterk wisselende kwaliteit. Geselecteerd wordt er wel, maar door gebrek aan alternatieven komen er toch nog wel strips in die eigenlijk afgekeurd hadden moeten worden. Er wordt dan ook besloten om af en toe ook buitenlandse strips te gaan publiceren. Onder andere wordt werk opgenomen van

Loro, Auclair, Franquin, later ook van Gotlib en sinds kort van Pétillon.

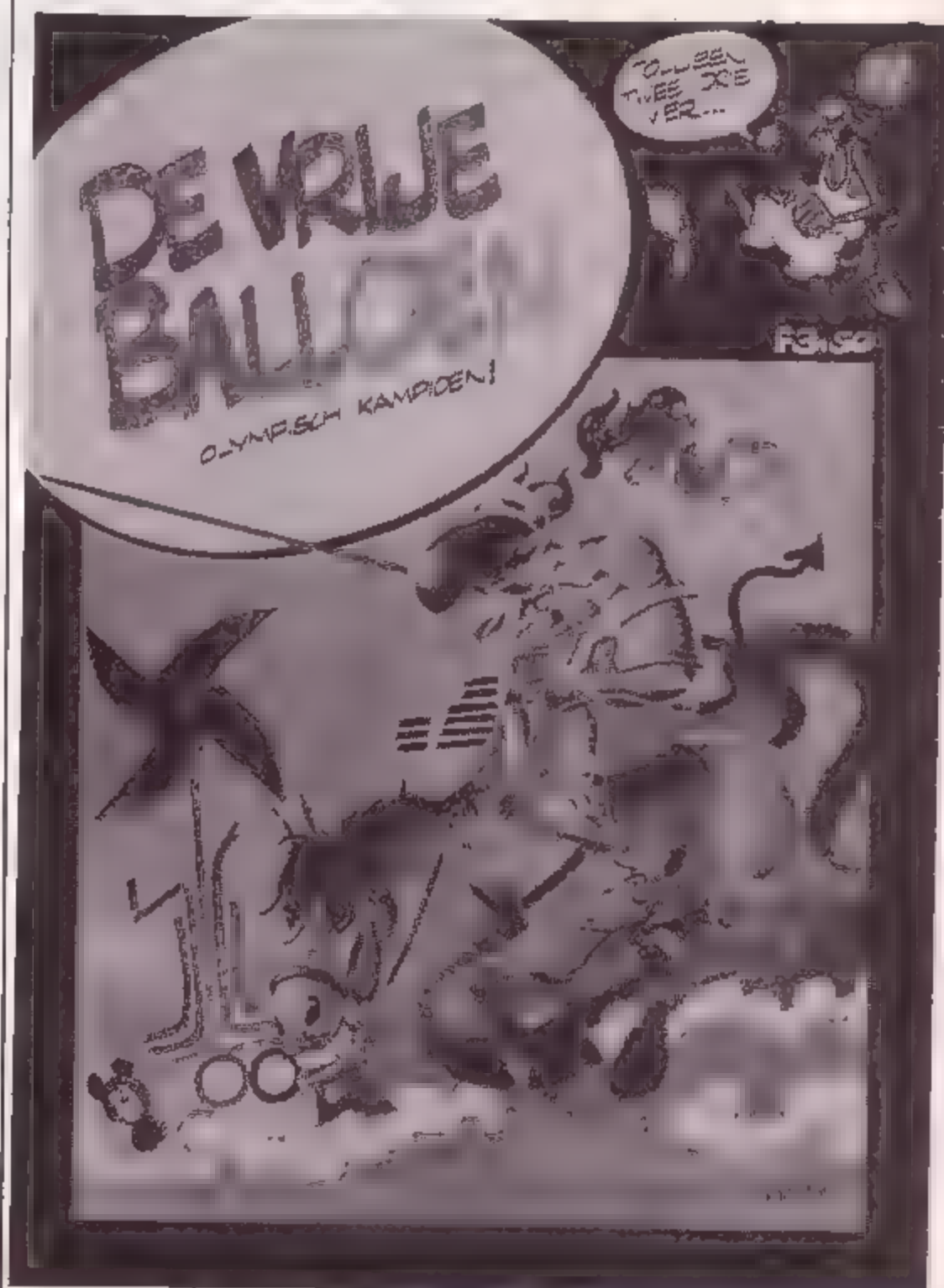
Maandelijks

Hoewel het best leuk werk is om iedere twee maanden een nieuw nummer van De Vrije Balloen in elkaar te zetten, beginnen saaiere klussen als postverzenden, acceptgiro's tikken, paginacijfers plakken en retouren uitzoeken de Vrije Balloeners al snel de keel uit te hangen. Het verzenden van de abonnementen wordt dan ook na een nummer of wat uitbesteed aan een 'sociale werkplaats' en als begin 1979 de mogelijkheid zich voordoet tot een samenwerking met een bestaande uitgever (BVP in Purmerend) wordt die kans met beide handen aangegrepen. Helaas wordt de samenwerking geen succes. Strubbelingen op het vlak van het contact redactie-uitgever hebben nogal wat problemen tot gevolg. Er ontstaat min of meer een sfeer van wantrouwen, iets wat samenwerking haast onmogelijk maakt. In maart 1980 wordt daarom besloten de samenwerking niet voort te zetten. Toch blijft de behoefte aan assistentie van een uitgever aanwezig, en kort daarna komt een principeovereenkomst tot stand tussen De Vrije Balloen en nota bene De Vrijbouter, die immers in 1975 ook al in het blad geïnteresseerd was. De Vrijbouter zal de abonnementenadministratie en commerciële begeleiding verzorgen.

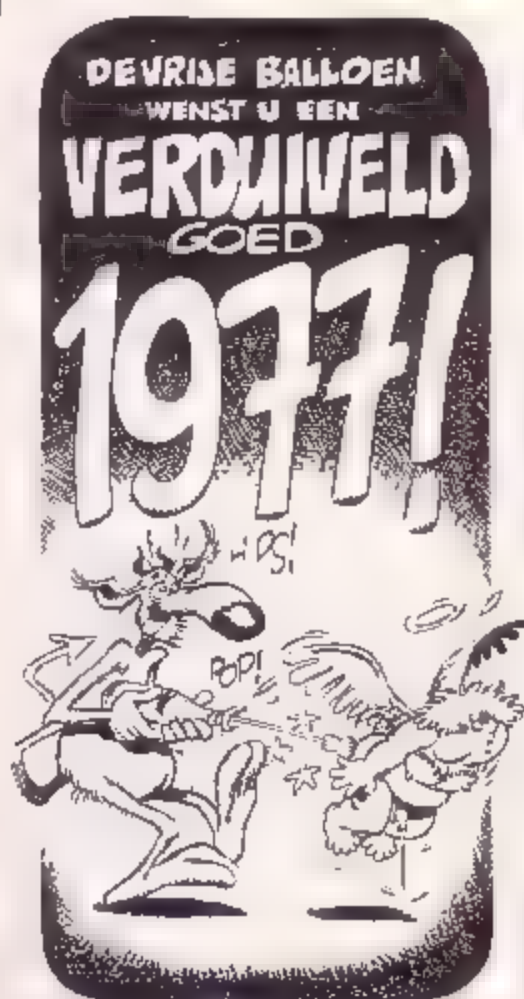
Hoe de toekomst van De -

ment weet... Eén ding is te hopen: dat de verschijningsfrequentie (sinds september '79 maandelijks) gehandhaafd blijft. Dat is goed voor het blad en daarmee ook goed voor het Nederlandse stripwezen. Met het verdwijnen van Gummi (door aanhoudende verliezen) en Essef (doordat de uitgever naast Essef ook vals geld bleek te drukken) zijn er in korte tijd al teveel publicatiemogelijkheden voor Nederlandse strips verdwenen...

Vrije Balloen uit zal pakken? Niemand die het op dit mo-

Recent nummer van De Vrije Balloen

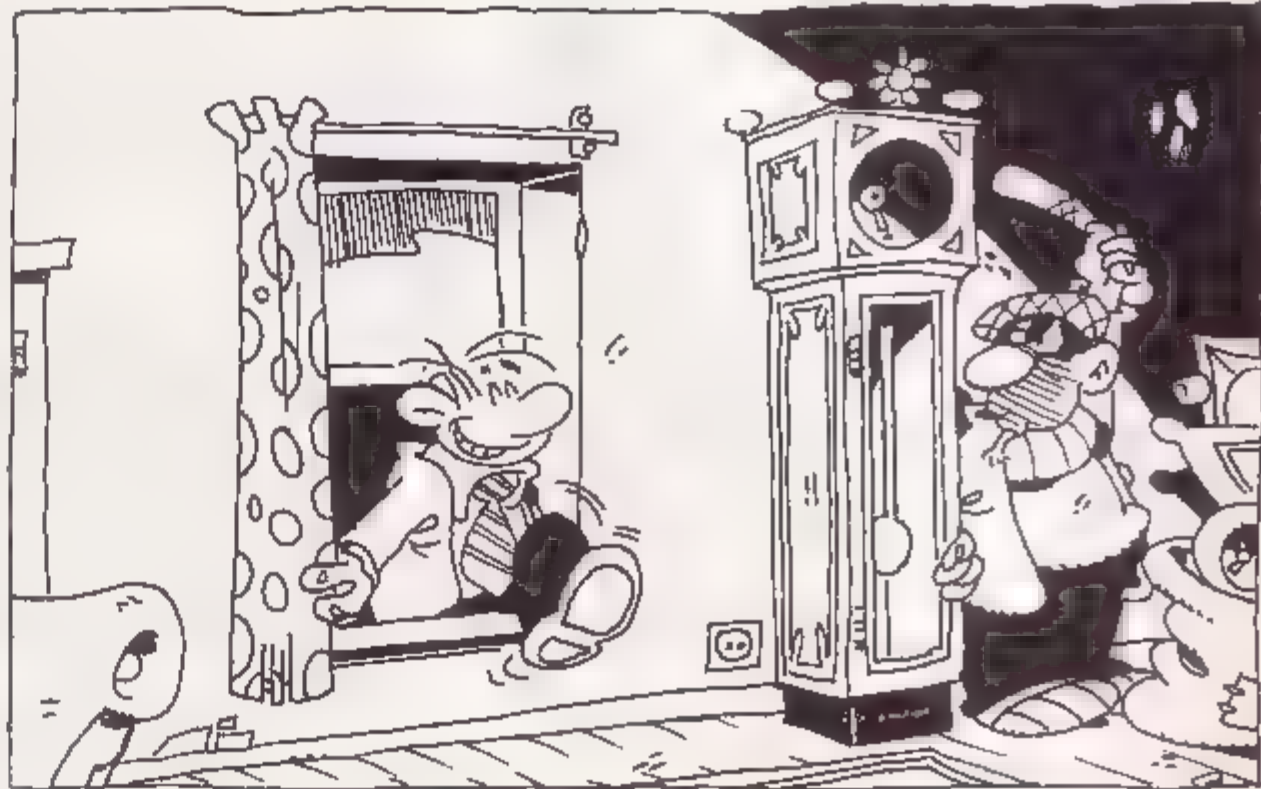
Nieuwjaarskaartje

EEN GELUK BIJ EEN ONGELUK

MOOI WEER ALS JE
PANNE HEBT MET JE
AUTO.

..EEN RAAM OPEN VINDEN
ALS JE JE HUISSLEUTEL BENT
VERLOREN

JE KAT KOMT GEZOND EN WEL TERUG
NADAT ZE TWEE MAANDEN LANG WEG WAS ..

POEKIE!

MRAUW MIAUW MRAUW MIAUW
MRAUW MIAUW

..ALS WERKELOOS
STRIPTEKENAAR TOCH
NOG WERK VINDEN BIJ DE
VR'JE BALLOEN

REDAKTIE
DE VR'JE
BALLOEN

Asterix: Van G.P. tot Albert René

Asterix, De Broedertwist. Uitgave Les Editions Albert René, 88 Avenue Charles de Gaulle, 92200 Neuilly-Sur-Seine, Frankrijk. Zo staat het met joekels van letters in het nieuwste Asterix-album. Hoe zit dát nu weer? Is de uitgever van Asterix nu ineens naar Frankrijk verhuisd? En hoe zit het trouwens met al die andere uitgeversnamen die in de loop van de jaren op de diverse Asterix-delen stonden?

Een gemiddelde stripliefhebber, die doodgewoon bij verschijning of niet al te lang daarna het nieuwe Asterixalbum gekocht heeft, kan als hij nu in z'n collectie bladert de volgende uitgeversnamen tegenkomen:

1. *De Geïllustreerde Pers N.V.* Amsterdam. Copyright Dargaud Paris – De Lombard Uitgaven, Brussel. Drukwerk in het begin drukkerij de Rijcker, Brussel (zie o.a. Asterix de Galliër), latere albums zijn bij N.O.I. Amsterdam of Proost Turnhout gedrukt.

2. *Amsterdam Boek*, vanaf Asterix en de Olympische Spelen. Copyright Dargaud, druk N.O.I.

3. *Amsterdam Boek*, maar met de toevoeging © Nederlandse bewerking Oberon B.V. en tevens op het omslag de vermelding *Dargaud presenteert* zie o.a. De Romeinse Lusthof.

4. *Co-uitgeverijen Dargaud Benelux S.A.-Oberon B.V.*

In De Grote Oversteek en Asterix en de Belgen. Op het omslag telkens 'Dargaud presenteert'. Drukwerk resp. drukkerij Helmond en Proost Turnhout.

5. *Les Editions Albert René*, in De Broedertwist. Drukwerk Proost, géén 'Dargaud presenteert' meer op de omslag, maar ook geen Nederlandse uitgever meer vermeld.

Nu lijkt een en ander gelukkig ingewikkelder dan het in werkelijkheid is. De eerste albums van Asterix verschenen bij *De Geïllustreerde Pers*, die in Pep de strip al langer publiceerde. De G.P. bracht in een jaar of vijf tijd

flink wat albums op de markt, niet alleen van Asterix, maar ook van Lucky Luke en wat minder bekende reeksjes. In 1971-1972 vond V.N.U. het evenwel nuttig om alle boekuitgaves bij één uitgeverij te concentreren, evenals alle jeugdbladen. De boeken gingen naar *Amsterdam Boek*, de bladen naar *Oberon*. Helaas bleek al gauw dat het loskoppelen van boeken en bladen geen succes was. Het was toch maar beter als stripuitgever Oberon de series voorzette; vanaf 1975 gebeurde dat ook.

Co-uitgevers

In het contract dat Oberon met Dargaud sloot, was intussen een belangrijk aspect komen opduiken. Dargaud was namelijk tot de slotsom gekomen dat, hoewel het een hoop extra werk (vertalen, letteren, laten drukken etc.) met zich meebracht, het op de lange duur toch lucratiever zou zijn om de albums kant en klaar te gaan afleveren aan de Nederlandse uitgever, tegen betaling van een bepaald percentage van de detailhandelprijs. De inmiddels opgerichte Belgische Dochter Dargaud Benelux ging zich hiermee

bezighouden, en sindsdien kwamen er in albums de namen van Dargaud en Oberon als co-uitgevers te staan.

Broedertwist

Inmiddels was het in Frankrijk rond de rechten van Asterix wat rumoerig geworden. Goscinny en Uderzo wilden weg bij Dargaud, terwijl Dargaud dit uiteraard trachtte te voorkomen. Namens de auteurs en hun nieuwe bedrijf (*Editions Albert René*) werd een proces aangespannen, en dat proces werd door Dargaud verloren. Helaas maakte Goscinny de uitspraak niet meer mee; hij was toen al overleden.

De broedertwist is het eerste album dat verschijnt sinds het proces en dus ook het eerste album dat niet meer bij Dargaud zit.¹ De nieuwe uitgever heeft echter wel wat van Dargaud geleerd: ook Albert René levert de albums gedrukt en wel af tegen een vast percentage van de verkoopprijs. De Nederlandse uitgever is Oberon, maar aan dat album is dat niet te zien. Het had evengoed iemand anders in Nederland kunnen zijn en inderdaad is dat ook bijna het geval ge-

bij Oberon zal verschijnen, of liever; door Oberon op de markt gebracht, staat hiermee nog helemaal niet vast. Er zal voortaan per album onderhandeld moeten worden, waarbij de Nederlandse uitgever niet meer dan een doorgeefluik geworden is, een tussenpersoon die in ruil voor een bepaalde korting een vaste oplage moet afnemen. Dat Oberon daarmee niet bepaald gelukkig is spreekt vanzelf,

maar ja, voor een bestseller als Asterix doe je al gauw wat water bij de wijn...

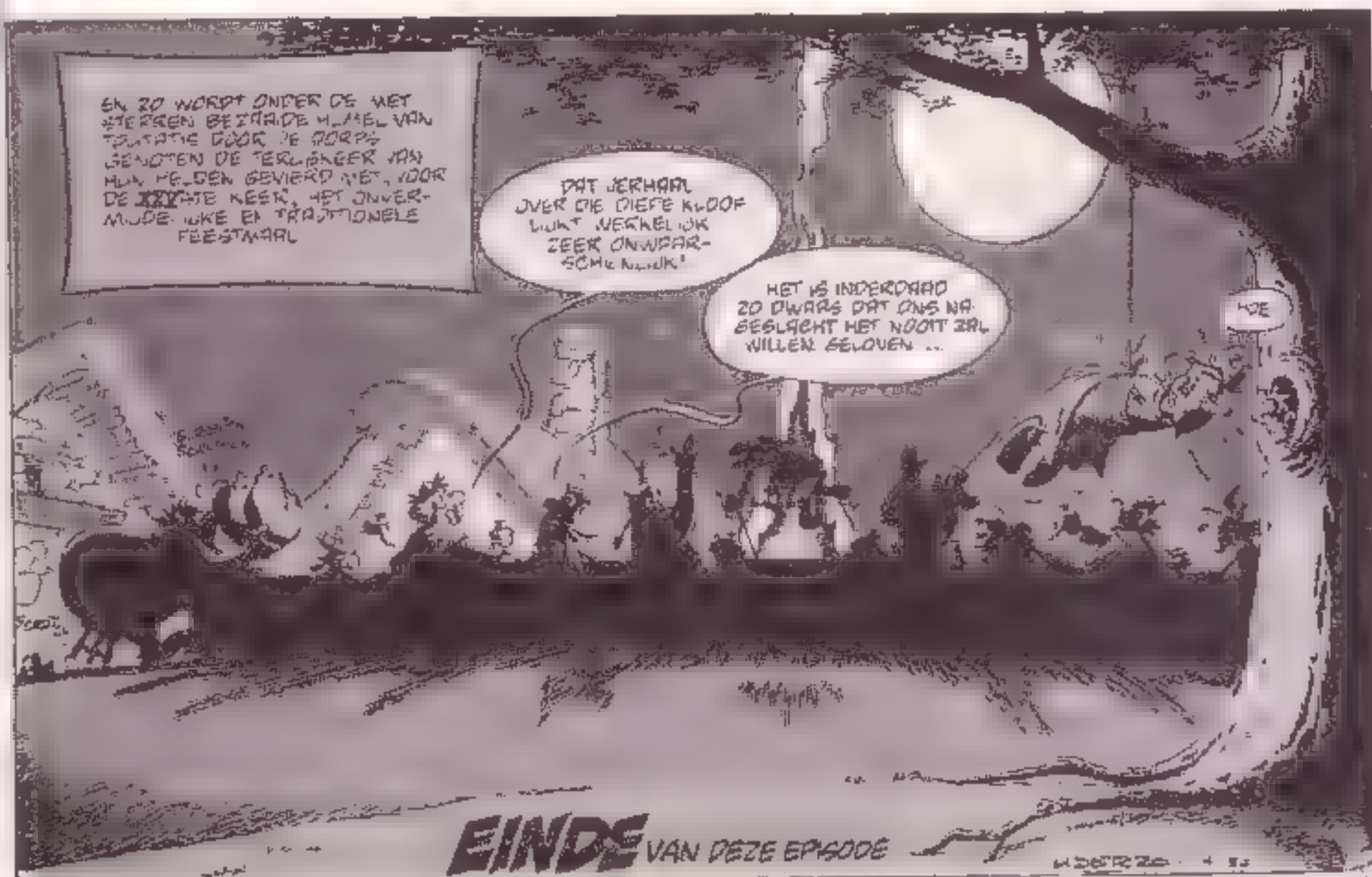
Hans van den Boom

1. Is het u opgevallen dat de introductiepagina's 1, 3, 4 en de achterpagina helemaal hertekend zijn?
2. De Nederlandstalige Belgische uitgave is niet van Oberon. Het album heet in België ook anders, n.l. De Grote Kloof.

weest. Tussen Oberon en Albracht (van Kuifje Nederland en de Lombard-albums) is achter de schermen een heftige strijd geweest, waarbij Albracht met een lager kortingspercentage genoeg wilde nemen dan Oberon, en Oberon bood meer albums af te nemen dan Albrecht kon of wilde.

Uiteindelijk is de keus van Albert René op Oberon gevallen, mogelijk ook om het feit dat de voorpublicatierechten van het nieuwe verhaal al door Eppo – en dus ook Oberon – gekocht waren.² (Overigens: Eppo had daarmee de wereldprimeur!)

Dat ook het volgende verhaal weer

Asterix

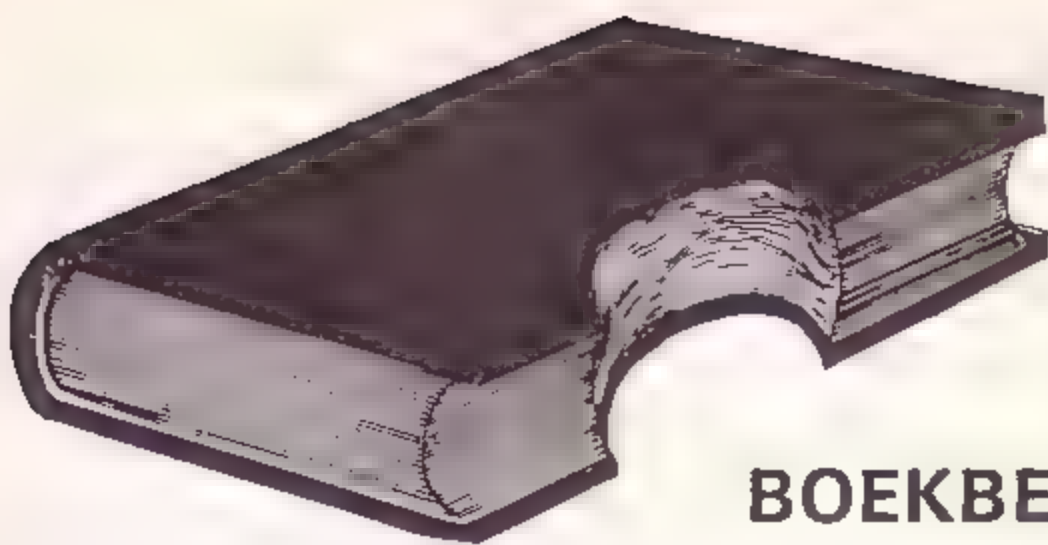
als
Stripschrift-special

Binnenkort verschijnt bij Vonk Uitgevers B.V. een speciale uitgave gewijd aan Asterix. Naast aangevulde en herziene artikelen uit Stripschrift nr. 84 (reeds jaren uitverkocht) vindt u in deze special vele nieuwe bijdragen en unieke stripverhalen. Een selectie uit de inhoud:

- Interviews Uderzo en Goscinny;
- De Friese Asterix;
- Asterix in Amerika;
- Obelisc'h: een in Nederland nooit eerder verschenen Obelix-strip van en met Goscinny en Uderzo;
- Asterix en de kernsentrale;
- enzovoorts, enzovoorts.

Deze stripschriftspecial is vanaf 20 september verkrijgbaar. Ook op de striptweedaagse.

BOEKBESPREKING

Uderzo drinkt to-verdrank: De reïnkarnatie van Asterix

door Har Brok

Het nieuwste, vijfentwintigste album van de reeks Asterix met de titel *De Broedertwist* is geschreven en getekend door Albert Uderzo. Het is na de dood van René Goscinny eind 1977 het eerste Asterixalbum zonder Goscinny totstandgekomen, al suggereert de voorkaft (R. Goscinny-A. Uderzo), het titelblad (Goscinny en Uderzo presenteren een nieuw verhaal van Asterix) en de uitgeverij (Les Editions Albert René) het tegendeel. Deze aanduidingen hebben evenwel uitsluitend te maken met financiële besognes, rechten en dat soort zaken, die minder interessant zijn dan het feit dat Uderzo dit album alleen gemaakt heeft. Elders in dit nummer van *Stripschrift* kan de lezer daarover een en ander vinden in de bijdrage van H. van den Boom. In deze beperken we ons tot de inhoud.

Thuiswedstrijd

Na de vele succesrijke contacten met 'vreemde' volkeren, zeer recent nog in *Asterix en de Belgen* (1979), grijpt *De Broedertwist* terug op albums als *Obelix & Co.*, *De Kampioen*, *Asterix de Gallier* en *Het Gouden Snoeimes*. Het Gallische dorp, waar dit nieuwe album zich afspeelt ligt 'een paar dagreizen' te paard (blz. 16) van het allang bekende Gallische dorpje van Asterix en Obelix. Men mist daardoor de grappen over dialecten en folklore, maar dat is geen bezwaar. Na het schitterende *Asterix en de Britten* is dit thema eigenlijk nooit meer geëvenaard. Door het uitsluiten van gemakkelijke grappen over alles wat afwijkt, samen te vatten in het bekende thema van de boer die voor het eerst de grote stad bezoekt, heeft Uderzo het zich beslist niet gemakkelijk gemaakt, want de interactie van de al zo lang bekende hoofdpersonen die dan onderwerp wordt ligt zo langzamerhand ook wel vast. Het komt er dus

op neer dat Uderzo de zo langzamerhand bekende uitwedstrijd vervangen heeft door de nog veel bekendere thuiswedstrijd. In *Obelix & Co.* bleek echter dat er op dat terrein voldoende mogelijk is, zonder terug te moeten vallen op de stereotiepe grollen van Lambik en Sidonia, de Smurfen en andere reeksen die spanning suggereren en slechts bestaande situaties bevestigen. Ik bedoel de strips zoals de 'continuing stories' over de Oranjes, Martine Bijl, Willink en Johny Jordaan breed uitgemeten bladen als *Story*, *Privé* en *Mix* beslaan zonder ooit hun spannende koppen waar te maken. Wat dit betreft, daar kunnen we kort over zijn, brengt *De Broedertwist* niets nieuws. Asterix, Obelix, Idéfix, Nestorix en Abraracourcix spelen hun bekende rol, zij het dat laatstgenoemde door zijn 'dragers' enige bladzijden wordt voortgetrokken. Op het tweede plan functioneren in dit verband bladvullers als Kostunrix ('vissen en schaaldieren'), Hoefnix de smid, Nestorix en het krachtig geschilderde zwakke geslacht. Intern mag inmiddels ook genoemd worden de door democratische tendensen beïnvloede relatie tussen Romeinse legioensoldaten en hun meerderen. Deze 'thuiswedstrijd' neemt vele pagina's in beslag en bevestigt zonder verwickelingen het bestaande beeld, allerpoverst door Uderzo zelf benadrukt door in de slotscène met het traditionele diner te vermelden dat onze bekende Galliërs 'voor de XXVste keer, het onvermijdelijke en traditionele gastmaal' gebruiken... Een overbodige mededeling voor trouwe lezers en een even overbodige, nutteloze mededeling voor beginners.

Reïnkarnatie

Vanzelfsprekend heeft Uderzo door de keuze van zijn thema gemikt op continuïteit. Een gelukkige keuze, want in 'het Gallische dorpje' valt nog heel wat te verhapstukken. Hij weet echter de bekende relaties niet te compliceren en zo'n lange scène over de kwaliteit van de vissen van Kostunrix, wiens geur over het hele album hangt, neemt 3 hele bladzijden in beslag, terwijl een simpel geheugensteuntje een aardige 'gag' zou zijn geweest. Al die geheugensteuntjes zijn trouwens weer overvloedig aanwezig: over de lichaamsomvang van Obelix, zijn zinloze behoefte aan toverdrank, zijn zorg voor Idéfix, de everzwijnen, de eerlijke verdeling van Romeinen en zo voorts. Wat dat betreft mag de reïnkarnatie al te zeer geslaagd genoemd worden.

Tekst en beeld

Zonder de Franse tekst onder ogen gehad te hebben, lijkt me dat dit album goed en creatief vertaald is. Door het feit van de 'thuiswedstrijd' waren taalgrappen uiteraard niet mogelijk, maar dat is geen pro-

R. GOSCINNY - A. UDERZO

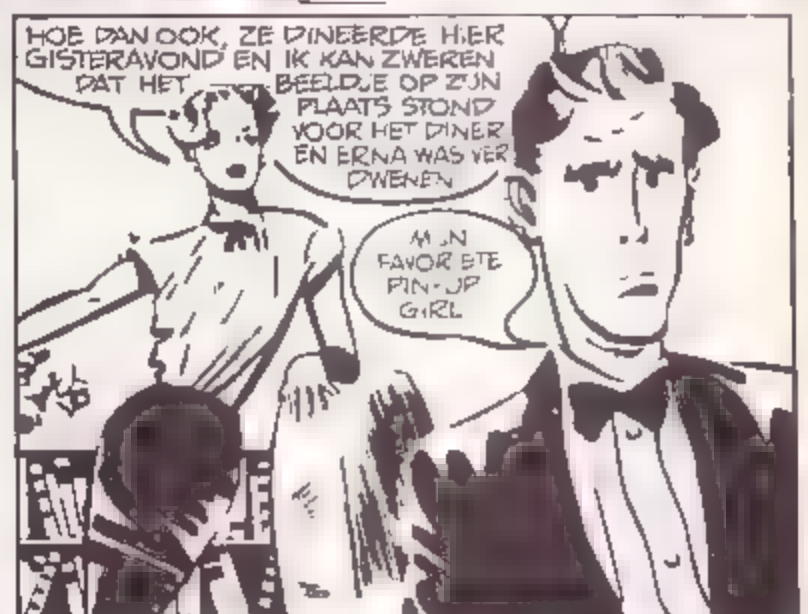
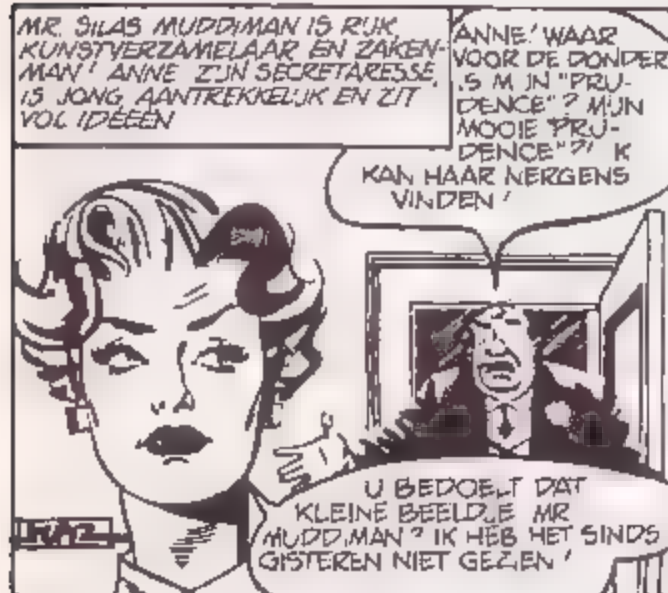
bleem. Voor zover er met taal gespeeld wordt valt desondanks op dat, althans in de Nederlandse editie, er meer sprake is van woordspelingen en woordgrappjes, kortom meer aan de oppervlakte blijvende 'woordenboektruukjes' van het kaliber Seth Gaikema en Toon Hermans en de soms door hen geïnfekteerde Freek de Jonge. Best aardig allemaal, maar weinig verrassend. Het tekenwerk is als vanouds. Het is levendig en het heeft vaart zonder in slordigheid te vervallen. Bovendien vult het de tekst aan en zo hoort het ook in een beeldverhaal. Een grappig verschijnsel in deze karikaturale stijl is dat het uiterst lastig is figuren uit te beelden die *niet* behept zijn met bierbuiken, afzichtelijke neuzen, flaporen en andere proportionele gebreken. In het verleden bleek dat al bij de uitbeelding van de fraaigevormde Walhalla en in dit nieuwe album vinden we hetzelfde probleem bij Comix en Fanzine (een geslaagde

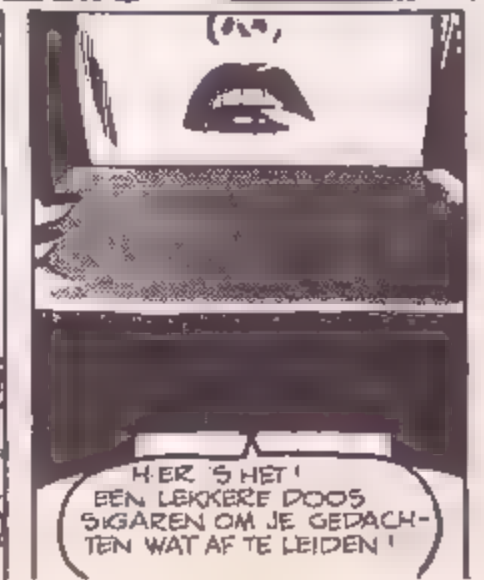

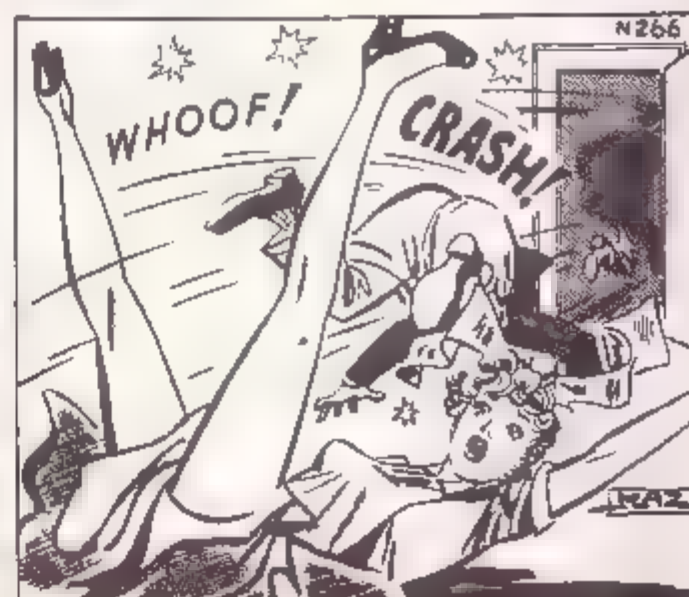
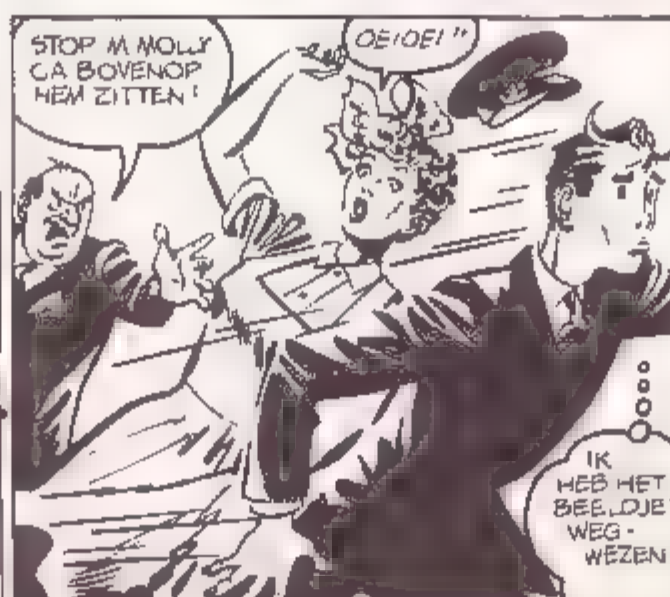
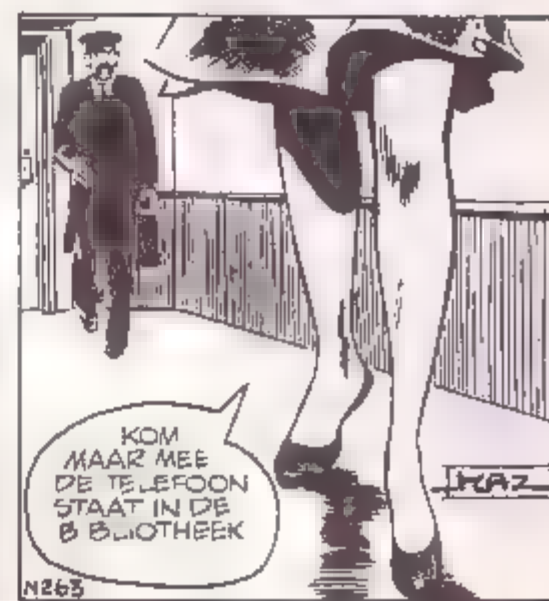
Een verrassende ontwikkeling in de relatie tussen Hoefnix en Assurancetourix. Uiterst rechts. Comix

woordspeling overigens!). Vooral de knappe Comix beweegt zich uiterst houderig door het verhaal en vormt zo een levend voorbeeld van een van de beperkingen van het karikaturale genre. Een interessant onderwerp voor verder onderzoek, lijkt me. Het verhaal zelf tenslotte is uiterst zwak: meer dan ooit dient het als kapstok om de inmiddels wat uitgekauwde vaste ingrediënten aan op te hangen. Als zodanig doet het niet echt onder voor enkele minder goede oude albums, maar we mogen toch aan nemen dat Uderzo zijn uiterste best gedaan heeft om het peil van de beste albums te halen en dat belooft dus niet veel goeds. Met Uderzo zal de reeks beslist wel aardig blijven, maar dat betekent wel dat Asterix in het gezelschap komt te verkeren van al die andere 'aardige' strips en dat is een stap terug. Een feit is overigens dat deze weg terug al ingeslagen werd onder het medeauteurschap van Goscinny.

Terra- aktiviteiten niets bijzonders voor strip- fans

Negen jaar geleden dreigde de SF-serie Perry Rhodan te verdwijnen. Onmiddellijk kwam echter een aantal fans in opstand en zowaar: de uitgeverij zwichtte voor de druk. De serie bleef bestaan. Er werd een vereniging van fans opgericht: De Perry Rhodan SF-vereniging 'Terra', die zich ten doel stelde SF in Nederland te stimuleren. Dat deze gestadig groeiende vereniging succes heeft blijkt ondermeer uit het welslagen van de laatste P.R. SF-dag in de RAI.

Dat strips en SF een sterke, volgens sommigen zelfs onverbreekelijke banden hebben, zullen veel mensen beamen. Op de op 31 mei in de RAI georganiseerde Perry Rhodan SF-dag, was dan ook duidelijk op de stripfans gerekend: Oberon had er bijvoorbeeld een stand met Lawrence, Matena en Bus en ook waren er een paar stripwinkels. Zonder meer jammer was het dat de grote attracties voor strip liefhebbers Bilal en misschien Mézières het op het laatste moment af lieten weten. En toen bleek de aantrekkingskracht van de eerstgenoemde stripteekenaars niet meer in verhouding te staan tot de toegangsprijs van f 15,—

De SF-dag was echter voor de organisatie en de vereniging een groot succes. Niet minder dan 1600 bezoekers, ± 250 meer dan vorig jaar en 50 nieuwe leden. Maar voor een niet SF-fanaat vielen de attracties tegen: een Perry Rhodan-quiz te vergelijken met 'Kent U Uw Kuifje?', een aantal SF-schilderijen, (SF-)stands, reusachtige hoeveelheden Perry Rhodan natuurlijk, lezingen en een modellenwedstrijd. En naast dit drukke programma ook nog de voorpremière van een Japanse SF-film.

De organisator van het hele gebeuren was, zoals gezegd, de vereniging 'Terra', een, weliswaar kleine maar zeer

aktieve groep mensen die o.a. door manifestaties als de jaarlijkse P.R.-dag, filmmiddagen (eens per maand!) en een eigen SF-café, SF (en daarmee ook een populaire benadering van de exacte wetenschappen) in Nederland probeert te stimuleren. Ook verzorgt Terra nog een gelijknamig tijdschrift. Schitterend uitgevoerd vormt het blad het gezicht van de vereniging. Helaas blijkt het nauwelijks de moeite waard te zijn bij nadere beschouwing. Het voornaamste bezwaar is zonder meer het gebrek aan kritische zin t.o.v. alles dat met SF te maken heeft. Of het nu SF-boeken, SF-films of een SF-film-soundtrack betreft, het is allemaal even schitterend en virtuoos. Voor een hobbyist is het waarschijnlijk alleszins de moeite waard. Het populairwetenschappelijke gedeelte vormt geen uitzondering. De artikelen zijn weinig ak-

tueel en brengen meest oud en overbekend nieuws. Aan strips doet men, op een incidenteel kort verhaal na, vrijwel niets.

Het zal duidelijk zijn: Terra probeert zich weliswaar meer te richten op mensen buiten de eigen fanatieke SF-kring maar erg veel succes boekt men in dat opzicht nog niet. Dat neemt niet weg dat de activiteiten van Terra voor een SF-fan erg interessant kunnen zijn. Want strips en SF mag men dan wel, óók bij Terra, als sterk verwant beschouwen, op het verenigingsvlak liggen ze nog mijlenver uiteen.

Martijn Daalder

Perry Rhodan Science Fiction Vereniging 'Terra'

Postbus 3997

1001 AT Amsterdam

Inlichtingen bij o.a. Slotema, tel. 020-920897 (na 18.00 uur).

Nieuwsredactie Har Brok en Hans van den Boom

Bijdragen voor deze rubriek in de vorm van knipsels, recensie-eksemplaren, ruilabonnementen, fondslijsten, huisorganen,

aankondigingen, brieven en zichtzendingen gaarne naar het redaktiesekretariaat. De bijdragen in de Nieuwsrubriek zijn, voor zover niet ondertekend door anderen, samengesteld door de nieuwsredactie

Kritak

Na de 2 Kamagurkabundels brengt Kritak de politieke strip *Elise Linotte 'De Denkende Krijgsman'* van Lucas (ps. van Luk Moerman). Omvang 48 blz., prijs f 9,90.

Comixene

In *Comixene* nr. 30 speciaal aandacht voor SF: een historisch overzicht van Amerikaanse SF-comics, idem voor Frankrijk en België en de beide Duitslanden. Verder herdrukken van Robbedoes en Kwabber noot uit 1947 en Kresse's Vidocq en bijdragen over Bernie Wrightson, Clarence Gray, enz. en nieuws, besprekingen, ruiladvertenties tot een totale omvang van 72 bladzijden. Losse nummers kosten DM 5,— of f 5,50. Abonnementen (6 nummers) DM 27,—. Inlichtingen bij Edition Becker & Knigge, Pablo Neruda-Haus, Am Taubenfelde 30, D-3000 Hannover 1, D.R.B.

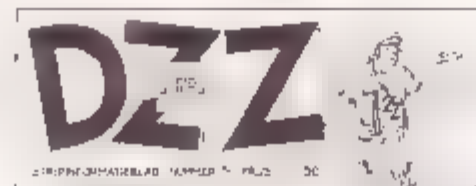
Dupuis

Het vakantiepakket van Dupuis omvat *De ouwe blauwe* (6 korte verhalen van Walthéry en Cauvin) in de reeks Het Beste uit Robbedoes nr. 3, *Weet je 't nog, Billie?* (Billie en Billie nr. 17) met nooit eerder gebundelde gags van Roba, *De gigant zonder gezicht* (Papyrus nr. 3) van De Gieter, *Bronco Benny* (De Blauwbloezen nr. 16) van Cau-

vin en Lambil, *Als reporter de wereld rond* (Flip Flink nr. 1) en *Koers naar het oosten* (idem nr. 2) met aardig oud werk van Paape en Charlier, *Elektronen, moleculen en huiswerk* (Mr. Kweeniewa en Geniale Olivier nr. 8) van Devos, *Een rijk van tien morgen* (Isabel nr. 5) door Will op teksten van Franquin en Delporte, *Verse nootjes* (Dokter Zwitser nr. 3) van Wasterlain, *Zwarte zon* (Jan Kordaas nr. 1) met oud werk van Jijé, *De honger heiligt de middelen* (Premolaar) van Mouminoux, *De schimmen van nergens* door Wininger en tenslotte *Jantje haat Carina* door Tabery. Prijs per album f 5,75.

Visions-extra: Eisner

Ter gelegenheid van het geplande bezoek van Will Eisner aan Nederland en meer in bijzonder aan Fantastische Visions op 28 juni verscheen een *Visions-extra* gewijd aan deze auteur, zijn *Spirit* en *A Contract with God* (dit laatste eerder verschenen in *Stripprofiel*) geheel gevuld door Ger Apeldoorn. Op deze dag verschijnt ook een speciale portfolio *The City* met extra 'bookplate'. Totale oplage van *The City* 1500 exemplaren à f 49,50

Met ingang van nr. 5 is het stripinformatieblad *De Zaak Zonnebloem* omgedoopt in *DZZ*. De formule en uitvoering is globaal ongewijzigd,

de omvang telt nu 20 bladzijden. Abonnementen zijn gratis, maar de lopende abonnementen worden niet automatisch voortgezet. Wie zo'n gratis abonnement wil dient een los nummer te kopen à f 2,50 en vindt daarin een opgaveformulier. Losse nummers zijn ook te bestellen door f 3,40 over te maken op postgiro 4135494 t.n.v. Purple Fox Promotions te Uitgeest. In nummer 5 naast uitvoerig nieuws over albums en dergelijke aandacht voor Hermann en Frans Bierkens.

Archeologie

Verschenen te Leuven de bijzonder interessante uitgave *Archéologie. Histoire de l'art et Bande Dessinée*. Deze studie omvat een hoofdstuk gewijd aan de oorsprong en geboorte van het moderne beeldverhaal en een tweede hoofdstuk waarin gegevens uit de archeologie vergeleken worden met uitgebeelde situaties in strips, waarbij onder andere Sirius, Wininger, Hergé, Goscinny/Uderzo, De Gieter en Martin onder de loep genomen worden. De omvang van deze vernieuwende studie is 52 bladzijden. Prijs BF 100. De uitgeverij is niet bekend, maar exemplaren zijn vermoedelijk te bestellen bij Magic Mecanic, Rue de la Lanterne Magique 3 te Louvain-la-Neuve.

Oberon

Naast vele nieuwe albums in de bekende reeksen, in deze rubriek eerder aangekondigd, verscheen bij Oberon *Mississippi River* (Jim Cutlass nr. 1) door Charlier en Giraud, *De Olympische Spelen, een historisch overzicht tot 1976* door Bressy en Lahmy en *Opdracht in Hongkong* (Scarlet Dream nr. 1) door Moliterni en Gigi, per album f 5,75. Daarnaast met harde kaft *Exterminator 13* van Dionnet en Bilal (f 15,95) en *Ver van hier* van Bilal (slechts f 8,50).

Klare lijn

Binnenkort verschijnt bij Les Humanoïdes Associés de uitgave *Vers la Ligne Claire* van Ted Benoit, waarmee het begrip 'klare lijn' nu ook zijn entree doet in het buitenland.

Lucca 14

De veertiende internationale bijeenkomst over strips, animatie en illustraties te Lucca vindt plaats van 26 oktober tot 2 november. Dit tweejaarlijkse gigantische evenement behelst naast de uitreiking van 14 gezeiene prijzen en een uitgeversbeurs talloze manifestaties rond de bovengenoemde vakterreinen. Inlichtingen, reserveringen en dergelijke: LUCCA 14, Via Flavio Domiziano 9, 00145 Rome (tel 5404813).

Circus

Circus nr. 27, uitgegeven door Jacques Glénat, omvat 100 bladzijden en wordt gedeeltelijk in kleur gedrukt. In dit nummer strips van onder andere F. Bourgeon, H. Pratt (*Ernie Pike*), P. Dumas, G. Pichard (de tweede episode van *De Fabriek*), R. Brunel met een Rahan-pornopersiflage, Giardino, R. Durand en G. Ramatoli, Dunn/Lawrence (*Storm*), Royet, M. Gaudio en C. Vicini. Naast deze forse partij strips met blokken van 5 tot 15 platen bevat deze *Circus* een uitvoerig interview met Daniel Ceppi, de rubriek *Circus Magazine* met nieuws, recensies en commentaren (min of meer als opvolger van het opgeheven *Schtoumpfanzine*), advertenties enz. In nr. 28 naast de doorlopende strips werk van Garcia, Nius van Orgoré (in Nederland bekend uit Wham), en Bonvi (Na de Bom). Losse nummers van dit kwa uitvoering met *A Suivre* te vergelijken blad kosten f 15,—. Jaarabonnementen voor het buitenland (11 nummers) kosten 165 Franse Francs. Inlichtingen: Editions Jacques Glénat, Rue Lt. Chanaron 6, 38000 Grenoble. De nummers 1 tot en met 26 zijn alle nog na te bestellen

Marvel

Met verwijzing naar 'Comics Guild' in *Stripschrift* nr. 129/30 kan gemiddeld worden dat Marvel nu toch van plan is zijn tekenaars voor een klein deel te laten profiteren van het succes van bepaalde nieuwe superhelden en andere stripfiguren. Hoe een en ander in zijn werk zal gaan is nog niet bekend. Wel bekend is met het uitkomen van de Conan-film dit jaar Marvel ook diens voorganger Ka-Zar weer nieuw leven zal inblazen, zodat 1980 'a good year for barbarians' beoofd te worden.

Holland Animation Bulletin

Het juninummer van *Holland Animation Bulletin*, dit keer geheel in het Engels geeft een inventaris van animatiewerk in productie en een catalogus van animatiefilms. Uit de inhoud pikken we op dat Berg Ring, die bijna de helft van de animaties deed voor *The missing link* van Picha, momenteel bezig is met het script voor de film *Anna-Bella*. Verdere inlichtingen over het bulletin bij Cilia van Dijk, Ged. Voldersgracht 20, 2011 WD Haarlem (023-3142731).

Puntkomma

De Puntkomma-reeks van uitgeve-

rij Van Gorcum over 'literatuur en communicatie' (d.w.z. het vakterrein van de literatuurwetenschap) brengt binnenkort als deel 5 *Het kind als onderontwikkeld gebied. Kinderliteratuur en de derde wereld* van Ariel Dorfman, bekend van zijn aandeel in *Hoe lees ik Donald Duck?* In deze uitgave analyseert Dorfman onder andere de jeugdreeks Babar onder de totale noemer 'deze beelden moeten ontmaskerd worden, willen wij de geschiedenis veranderen en overleven'. Voor f 13,90 wordt dit alternatief geboden door Van Gorcum, Antwoordnummer 3 te 9400 BV Assen.

Kursus striptekenen

De Volksuniversiteit Amsterdam start op woensdagavond 1 oktober van 19.00 tot 21.00 uur met de cursus 'Tekenen van een stripverhaal'. De cursus omvat 10 lessen van 2 uur elk en kost f 115,- (houders bejaardenpaspoort f 90,-, leden van de Volksuniversiteit f 105,-). Wie op genoemde datum niet kan, kan zich melden voor groep 2, die op zaterdagochtend om 10.00-12.00 uur start. Inlichtingen: Volksuniversiteit Amsterdam, Westermarkt 6, 1016 DK Amsterdam (tel.: 020-234071). Op dit adres worden de kursussen ook gegeven.

Lombard/Albracht

Inmiddels verschenen de albums *De Sheriffs* door Hermann en Greg (Comanche 8), *Het huis van de sterkste* van Tibet en Greg (Chick Bill 44), *De Keizer van Macao* naar Henri Vernes door William Vance (Bob Morane 8), *Aanslag bij Formule 1* door Chr. Denayer en A. P. Duchâteau (Alain Chevallier 4), *Nottingad* door Turk en De Groot

(Robin Hoed 3), *De Steppewolven* door Franz en Vernal (Jugurtha 6), *De Emir met de 7 Bedoeïnen* door Godard (Maarten Milaan 4), *Dommel doet weer dal* door Dupa (Dommel 5) en *Chlorophyl en de spoorwagpiraten* door Raymond Macherot (Chlorophyl 4). Prijs der album f 5,75. In deze reeksen verschijnen binnenkort nog *Ver van Tirol*... (Robin Hoed 3), *Gelukkig, hij, die als Dommel....* (Dommel 6), *Het kind van de horde* (Maarten Milaan 5), *Zizanon de verschrikkelijke* (Chlorophyl 5) en *De Chinese muur* (Jugurtha 7).

Kuifje-lesboek

Van de hand van Har Brok verscheen bij het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum een lesboekje voor leerlingen van MAVO en LBO getiteld: *Over Kuifje*. Omvang 36 bladzijden, prijs f 5,50. *Over Kuifje* is het eerste nummer van jaar 2 van de reeks LÉ6. Inlichtingen: NBLC, Postbus 93054, 2509 AB 's-Gravenhage.

Mill's Gazette

Mill's Gazette met Panne verschijnt tweemaandelijks bij Buzemi-Verlag (Klaus-Dieter Milarch, Lessingstrasse 5, D 6831 Brühl-Rhor-

hof, DBR). In het zojuist verschenen nr. 4 van de tweede jaargang aandacht voor Garth met herdruk, G. Bri (ps. van Gerhard Brinkmann) en veel herdrukken van vooral krantenstrips: Flash Gordon, Buz Sawyer, Modesty Blaise, Gunner enz. Daarnaast amateurstrips. Dit 54 bladzijden tellende nummer met kleurenflomslag kost DM 5,-.

Wham

De trouwe lezers zullen het al gemerkt hebben: Wham is niet meer (zie ook nieuws Stripschrift 135/136). De albums blijven voorlopig nog bij Harko (nu Harlequin Magazines) verschijnen, waarschijnlijk nog tot en met december.

Marvel-programma

Deze en de volgende maand zullen bij Marvel - ijs en weder dienende - de volgende comics verschijnen:

Augustus:	
Marvel Two In Onr	nr. 69
Moon Knight	1
Spider-Woman	32
Star Trek	8
Spidey Super Stories	49
Darevil	167
Marvel Superheroes	93
Amazing Spiderman	210
Capt. America	251
Thor	301
Micronauts	23
Ghost Rider	50
Savage She Hulk	10

Incredible Hulk	253
Avengers	201
Conan	116

Marvel Tales	121
Marvel Greatest	94
X-Men	139
Tales to Astonish	12
ROM	12
Fantasy Masterpieces	12
Man Thing	7
Fantastic Four	224
Marvel Team-Up	99
Iron Man	140
Peter Parker	48
Defenders	89
Marvel Super Action	25
Amazing Adventure	12
Star Wars	41
Master of Kung Fu	94
Marvel Spotlight	9
Battlestar Galactica	21

September:

Marvel Two In One	nr. 70
Moon Knight	2
Spider-Woman	33
Star Trek	9
Machine Man	18
King Conan (75 c)	4
Amazing Spiderman	211
Capt. America	252
Thor	302
Micronauts	24
Ghost Rider	51
Savage She Hulk	11
Dr. Strange	44
Incredible Hulk	254
Avengers	202
Conan	117
Marvel Tales	122
Marvel Greatest	95
X-Men	140
Tales to Astonish	13
ROM	13
Fantasy Masterpieces	13
Powerman	66
Fantastic Four	225
Marvel Team Up	100
Iron Man	141
Peter Parker	49
Defenders	90
Marvel Super Action	26
Amazing Adventure	13
Star Wars	42
Master of Kung Fu	95
Marvel Premiere	57
Sgt. Premiere	161
What If (75 c)	24
Battlestar Galactica	22

Boeken in het kort

Wallace Wood. Cannon 4.

Uitg. Wood/Robinson, Baldwinsville, NY. Prijs f 15,90.

Het laatste groot formaat boekwerk met de avonturen van de spijkerharde spion Cannon, een man zonder gevoel maar met een aan het absurde grenzende plichtsgetrouwheid. Hij doet wat nodig is en moordt zonder mededogen of spijt. Op ieder Cannon-album staat de opdruk 'for adults only' en dat houdt in, nymfomane vrouwen, martelgrage sadisten, gewelddadige gevechtscènes en véél, bijzonder veel funktieloos bloot, louter en alleen voor voyeurs onder de lezers. In wezen is het doodzonde dat Wallace Wood z'n virtuoze tekentalent verspielt aan zo'n dubieuze strip. Hoe dan ook,

Cannon bevecht in het midden oosten leden van de neo-nazi gestapo, doolt rond in de nachtclubs van Cassablanca, moet aan alle kanten blote vrouwen van zich afschudden en kan het afschuwelijk slecht vinden met zijn nieuwe baas. Een soap-opera in het 'fel realistische' spionagegenre.

(K. d. B.)

Crespin. Armalite 16.

Uitg. Yendor, Rotterdam. Hardcover, prijs f 19,90.

Manieëristische, semi-kunstzinnige strip waarin het onbreken van een verhaal schuilgaat achter pagina's lange tekstloze tekeningen. Als een amateurfilmer zoomt Crespin in-en uit, laat mensen in eindeloze reeksen pretentieuze tekeningen blikken wisselen zonder dat hij in staat is het beoogde effect te bereiken. Armalite is het alleenstaande meisje dat op het land woont en dat het moeilijk heeft met zichzelf, de herinneringen aan haar overleden vader, een schietgrage militair en grijpgrage dorpsbewoners. De natuur en de allesover-

heersende leegte zijn de werkelijke hoofdrolspelers in deze zwakke nabootsing van wat Auculair en Moebius in hun strips eerder en beter deden.

(K. d. B.)

Jean Graton. De verdwenen coureur.

Uitg. Harko, Amsterdam. Prijs f 5,75.

Strip over formule-1 coureur Michel Vaillant die in de jaren vijftig tot de klassiekers behoorde maar die zijn status als avonturenstrip met coureur in de hoofdrol heeft moeten inruilen voor een zoutarme sportstrip die vrijwel uitsluitend handelt over het racegebeuren zelf. In dit verhaal is de 24-uur race van Le Mans het strijdtoneel. Vaillant's ploeggenote Gabriële wordt ontvoerd door gangsters met vergezochte motieven.

Achtervolgingen buiten en boven het circuit vullen meer dan driekwart van dit album dat niet in de schaduw kan staan van de vroegere verhalen.

(K. d. B.)

DE STRIPSCHAPPAGINA

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Jan, Jans en de kinderen 10 jaar

Strip-2-daagse 20 en 21 september 1980 Turschip Breda

Als u dit onder ogen krijgt zijn we nog maar een aantal weken verwijderd van de Strip-2-daagse. Het Stripschap nodigt u daarom vanaf deze plaats uit één of beide dagen langs te komen. Het stripgebeuren zal zich tendele buiten, maar ook voor het belangrijkste gedeelte binnen het Turschip afspelen. Leden zullen er weer als de kippen bij zijn om hun Striptas te bemachtigen, anderen zullen de feestelijke opening door de burgemeester van Breda wel niet willen missen. In ieder geval, een weekend lang zal Breda gonzen van de stripfiguren en letterlijk alles wat daarmee samenhangt. Hoogtepunt één is *Striptoeer 80* door Breda op zaterdag 20 september. Veel levensgrote stripfiguren en speciale Jan-Jans MG's zullen de stad doorkruisen. In het Turschip is de grote stripboekenbeurs met alle uitgeverijen en antiquariaten dan al volop aan de gang. Tevens is er weer de traditionele stripruilbeurs met ± 200 tafels voor de ware liefhebber. En ruilen is *ruilen*.

Een ander hoogtepunt is uiteraard de uitreiking van de *Stripschapprijs 1980* aan de persoon of instelling die zich de afgelopen tijd het meest verdienstelijk heeft gemaakt voor de Nederlandse strip. Bewondering valt ook te verwachten voor de driedimensionale tentoonstelling over het productieproces van een stripboek. Smullen voor de liefhebbers als de drie veilingen van start gaan, een levendig programmaboek annex stripboek te koop is (leden krijgen het één dezer dagen *gratis* in hun brievenbus als die tenminste groot genoeg is), er tekenaars, tekenzuilen, takentafels, videotorens en dia- en filmprojecties verschijnen en ten zeerste als de Guust Flater diaprojectie met 12 synchroon lopende projectoren,

voorzien van geluid losbarst. Tekenfilmseries van uitzonderlijk materiaal en uiteraard de grootste primeur van de 2-Daagse 'Deel 10 van Jan, Jans en de kinderen' zijn ook flinke krenten in de strippap! Daarnaast zal een stripforum proberen aan te geven hoe je het thema 'Hoe word ik striptekenaar' dat nog immer actueel is, kunt onderbouwen. Jan Kruis doet de fundamenten van zijn strip op originele wijze uit de doeken en zal een willig oor vinden.

Het geheel wordt begeleid door een ladspeaker die u op alles op tijd attent hoopt te maken. We zijn in het bovenstaande vast nog het een en ander vergeten, maar dat zal uw komst niet meer tegenhouden, schatten wij.

Leden komen gratis de toegangspoort voorbij, niet-leden zullen wij het overigens luttele bedrag van f 3,50 moeten ontfutselelen op grond van de wet op de winkelsluiting. 65+ en exemplaren die korter zijn dan 1.50m, veelal de rijke Nederlandse kinderschare, passeren voor twee gulden de stripschappelijke poorten. Inderdaad Breda 20 en 21 september mag en kan u niet missen. Tot daar!

Strip2daagse stripavond op 20 september

In afwijking van een voorgaande publicatie op deze plaats is er in dit gebeuren een wijziging te melden. Gezien de tijdstippen waarop de eerste dag wordt afgesloten en de avond begint, lijkt het zinvoller af te zien van een avond inclusief diner. Wel zal de stripavond in volle hevigheid gaan woeden. Op deze avond zullen stripattracties en stripsurprises worden begeleid door een veelheid van muziek (live). Voor dit alles betalen leden f 7,-, niet-leden f 10,- MITS zij vooruitbetalen. D.w.z. vanaf nu onmiddellijk overmaken op giro-rekening 1513000 of 5000000 t.n.v. penningmeester Het Stripschap onder uitdrukkelijke vermelding van *STRIP-AVOND*. Bij aanmelding tijdens de strip2daagse moeten deze prijzen minimaal met f 2,50 worden verhoogd.

Bestuur

Op de algemene ledenvergadering van 17 mei 1980 hebben wij afscheid genomen van onze bestuurder ledenservice Ruud Booms. Ruud werd op 11 december 1976 functionaris, belast met de bijzondere aanbiedingen en speciale uitgaven. Op 21 mei 1977 werd hij bestuurslid met dezelfde taak.

Tijdens zijn bestuursperiode werden de uitgaven van de Tom Poes en de Zwart-Wit Oberon reeksen gecontinueerd alsmede bijzondere uitgaven, waard om in aandacht van onze leden gebracht te worden, van o.a. Brabantia Nostra, Panda en Drukwerk in het ledenservicepakket opgenomen. Zoals uit de reacties af te leiden valt tot volle tevredenheid van de leden.

Ruud heeft altijd een goed contact gehad met de Stripantiquariaten, hetgeen van nut was voor de onderlinge contacten in de stripwereld. Problematischer was het soms met de afleveringen van Aldipress, want waar laat je al die stapels boeken?

Slapeloze nachten van de stapels die bij zijn werkgever stonden, of pijn in je rug van het trappen op en af sjouwen kwamen nog al

eens voor. Gelukkig hebben we nu een opslagruimte.

Veel genoeg beleefde Ruud ook aan het schrijven van recensies, herkenbaar aan het ludieke stijlje op de Stripschappagina.

Als opvolger van Ruud is gekozen Ton Schuringa, die als rechterhand van Ruud reeds enkele jaren mee heeft gedraaid.

HET
STRIPSCHAP

Postbus 11335,
1001 GH
Amsterdam

DE STRIPSCHAPPAGINA

DE STRIPSCHAPPAGINA

MEDEDELINGEN, BERICHTEN & AANBIEDINGEN

Ton, thans 23 jaar en student rechten, heeft als speciaal interessegebied Amerikaanse Strips, Science Fiction en Bommel. Daarnaast is als secretaris verkozen Marja Overdijk, waarmee het Stripschap voor de eerste keer in haar bestaan een vrouwelijk bestuurslid in haar midden heeft gekregen. Marja, thans 33 jaar, gezellige huisvrouw en hevig in strips geïnteresseerd is een reeds jaren niet weg te denken aanwezig op al onze ruilbeurzen.

Het bestuur is thans als volgt samengesteld:

Voorzitter: Wil Soyer

Secretaris: Marja Overdijk

Penningmeester: Theo van Anraad

Ledenservice: Ton Schuringa

Evenementen: Hennie Wesseling

Lidmaatschap

Mocht u ook willen toetreden tot onze inmiddels ruim 1200 leden tellende vereniging, dan staat onze girorekening 5.000.000 hiervoor wagenwijd voor u open. Voor de luttel prijs van f 17,50 bent u een kalenderjaar lang lid. Mocht u tevens het blad, dat u thans aan het lezen bent willen ontvangen, dan dient u de som van f 49,- over te maken. U bent er dan van verzekerd alle nummers van de jaargang 1980 thuis te ontvangen.

Info

Mocht u al pratende met uw vrienden en bekenden tot de ontdekking komen, dat zij onvoldoende op de hoogte zijn van het bestaan van de Stripschap, haar doelstellingen en activiteiten, zowel naar buiten als wel specifiek op de leden gericht, geef ons dan hun adres door via ons antwoordnummer 1019, 1000 PB Amsterdam (geen postzegel dus).

Wij sturen u dan geheel vrijblijvend een exemplaar van ons geheel bijgewerkte informatiebulletin, waarin opgenomen de geschiedenis van Het Stripschap vanaf de oprichting tot en met de laatste Stripdag, en voor het gemak van antwoordcoupon voorzien.

Uiteraard is dit bulletin op aanvraag ook voor abonnees en overige geïnteresseerden verkrijgbaar. Een briefkaartje met het aantal gewenste exemplaren aan bovenstaand antwoordnummer volstaat.

Hulp

Zoals bekend kunnen wij nog altijd hulp gebruiken. Een overzicht van specifieke taken geven wij onderstaand. Bent u bereid en in staat een gedeelte van uw vrije tijd aan de vereniging te besteden, gaarne een berichtje aan postbus 11335 of antwoordnummer 1019 van Het Stripschap.

1. Hulpverlening.
2. tentoonstellingen
3. ledenservice
4. lezingen
5. filmotheek
6. vertalingen
7. ruilbeurzen
8. knipselservice
9. verspreiding
10. informatievoorziening

Nieuw!

Bij uitgeverij C. J. Aarts verschenen De wonderbaarlijke reis van Jacob Maneschijn en Sientje Zeester van Willem Wilmink en Willem Vleeschouwer.

Een waarheidsgetrouwe reis door de tijd, bezaaid met historische figuren en bekende tijdgenoten. Tekstblokken onder Julsingachtige tekeningen.

In 1978 in De Waarheid, nu in de Ledenservice. Prijs f 10,-, leden de gebruikelijke korting.

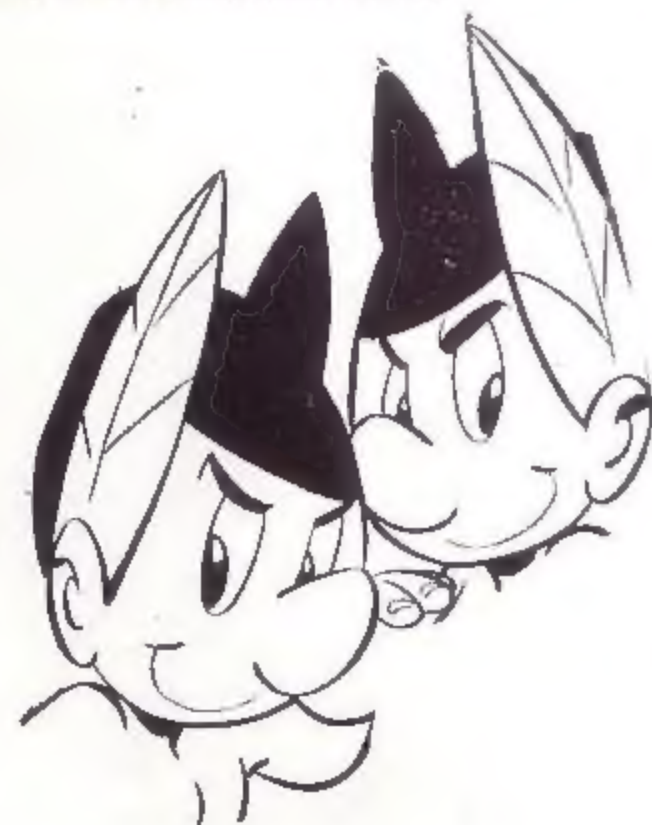
Zwart/Wit

Van de onvolprezen zwart-witreeks uitgegeven door Oberon in samenwerking met het Stripschap zijn de volgende delen nog te bestellen:

- 12 Matho Tonga - De laatste der Mandan's
- 14 Broertjes Samovarof - Het wolvenjong
- 19 Argonautjes - Olympische vlam/Het labirynth
- 20 Professor Breinbreier (Genie)
- 21 Blook - De zwelplaneet
- 22 Baron van Tast tot Zeveren
- 23 Argonautjes - Het zwaard van Damocles
- 24 Blook - De melodioten
- 25 De slavenkoopman van Pompei (Bert Bus)
- 26 Roodhart - De strijd om de ronde tafel/Argonautjes - De kwelling van Tantalus

- 27 Blook - De robots
- 29 Kleine Pier - De danser van Algiers
- 30 De gouden kraag (Bert Bus)
- 31 Blook - De tellecten
- 32 Huckleberry Finn deel 1 (Bert Bus)
- 33 Burt Becker - Stad onder vuur
- 34 Huckleberry Finn deel 2 (Bert Bus)
- 35 Professor Breinbreier (Genie) deel 2
- 36 Athi, de boogschutter uit het hoge noorden

en de twee nieuwste delen:

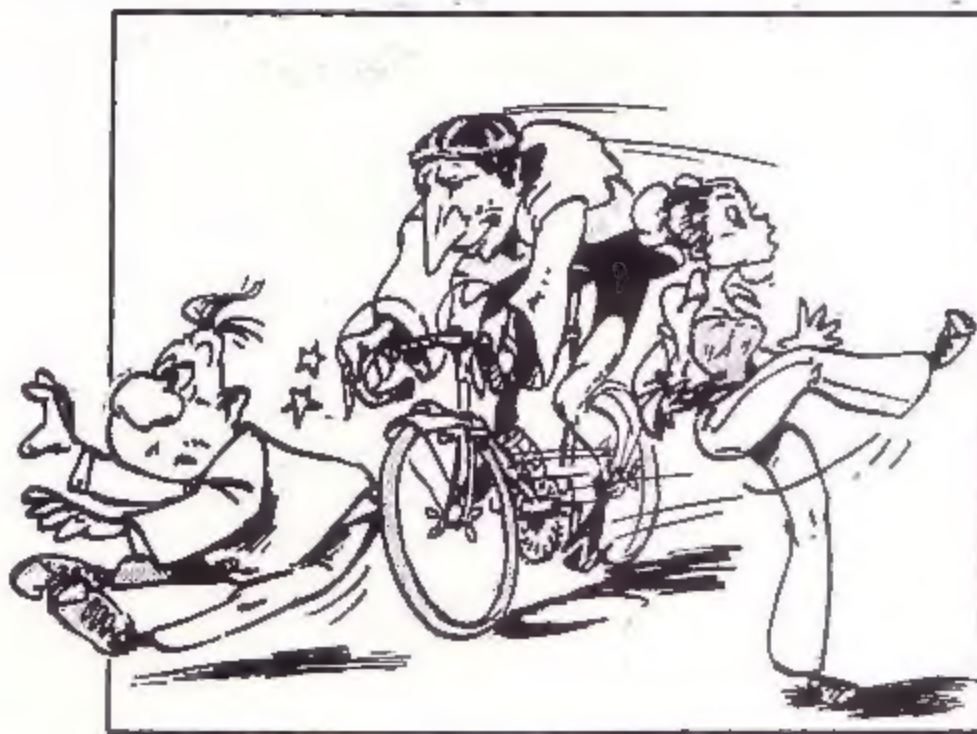

- 37 De Argonautjes - de resterende 5 verhalen (80 blz!)
- 38 Blook - De Profbokser + De ruimte piraten

Deze waardevolle en in kleine oplage verspreide albums kosten slechts f 5,75 voor abonnees en f 5,20 voor leden (behalve nr. 37: f 6,95 voor abonnees en f 6,25 voor leden). Gelieve minimaal 2 albums te bestellen i.v.m. portokosten.

Wij zien uw geld gaarne tegemoet op postgiro 3291121 t.n.v.

Het Stripschap, Ledenservice
Postbus 11335
1001 GH AMSTERDAM.

STRIPWINKELS

'PLATENBAR- STRIPWINKEL LEO'

Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

MEIROOS STRIP- EN LECTUUR- SHOP/SHOPPINGCENTER

Oudegracht 136, hoek Vinkenburgerstraat
Utrecht, telefoon 030-334357

STRIP ANTIQUARIAAT PANDA

Frederikstraat 955
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*

geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag
van 11 tot 5 uur; donderdag/koopavond tot
9 uur geopend.

DE ZAAK ZONNEBLOEM

Haarlemmerstraat 27, Amsterdam,
telefoon 020-247294

* de hoogste prijs voor uw 2e hands-strips!

de **Jacobijn**

JACOBIJNESTRAAT 10
HAARLEM
TEL. 023-320782

Antiquariaat

Liendertseweg 66A
Amersfoort
tel. 033 - 25976

"Bommel"

STRIPS - BOEKEN
MUNTEN - POSTZEGELS

STRIPSPECIAALZAAK

FANTASTIC VISIONS

Slaak 18, Rotterdam, telefoon 010-331710

DE LEKTUURHAL

Nauwe Burgstraat 3, Sneek,
telefoon 05150-15510

030-311461 's maandags gesloten

LAMBIEK

Kerkstraat 104, Amsterdam,
telefoon 020-267543

OLD COMIC HOUSE KRALINGEN

Frits Ruysstraat 28a
3061 ME Rotterdam
tel. 010-523171

Stripantiquariaat

calvo

Sandelingplein 2
Rotterdam-Zuid

geopend zaterdag 10 tot 5 uur
telefoon 010-840636
bestellingen bezorgen wij aan huis!

De Oude Post
Burg. de Withstraat 10-12
De Bilt, 030-763050
Nieuwe en oude strips.
Ver- en inkoop.

fono-strips-posters

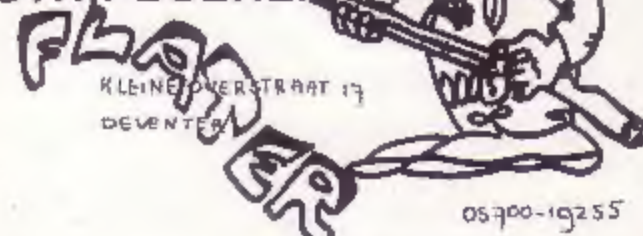
fono - strips - posters
provinciestraat 152
(achter centraal station)
2000 antwerpen
tel. 031/327007

Nu ook een STRIPSPECIAALZAAK

in Vlissingen
met de meest uitgebreide kollektie
strips, ook Frans-Engelstalige.

GRAMM.-STRIPS 76
DE STRIPWINKEL
Paul Krugerstraat 146-148
4381 WK Vlissingen

SPECIAALZAAK IN STRIPBOEKEN

KLEINE OVERSTRAAT 19
DEVENTER

05700-19255

WOUTS STRIP- EN SF SPECIAALZAKEN

van Woustraat 126, Amsterdam en
Oostenburgerstraat 69, Amsterdam,
tel. 020-792116 en 020-224680

Organisatoren van stripbeurzen. Gaarne
informerend wij u onze enorme kollektie strips
en SF en over bedoelde beurzen.

Braerenstraat 4,
Arnhem. tel. 085 - 431398

RICHARD

Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923

Strip antiquariaat "SJORS"

Voorstraat 371, Dordrecht,
telefoon 078-142012
openingstijden: ma t/m vrij 13.00-17.30 uur;
zaterdag 10.00-17.00 uur.

DE LEKTUURHAL

Over de Kelders 10
telefoon 05100-307
Dracht 100, Heer

